

**Ministerium für Fach- und Hochschulbildung der Republik
Usbekistan**

Karakalpakischer staatliche Berdach-Universität

Fakultät für Philologie

Der Lehrstuhl für deutsche Philologie

QUALIFIKATIONSARBEIT

der Studentin der Fakultät für Philologie

ESBERGENOWA INDIRA

***Thema: „Unterricht des Lesen, Ausbildung der Lesefertigkeiten
und Fähigkeiten“***

Wissenschaftlicher Betreuer:

Prof. Kurbanbew A.

Rezensent:

***Die Arbeit war in der Sitzung des Lehrstuhls mit Protokoll № 8 besprochen und ist
zur Verteidigung zugelassen***

Lehrstuhlleiter:

D. Berdimuratow.

NUKUS-2014

**Министерство высшего и среднего специального образования
Республики Узбекистан**

Каракалпакский государственный университет имени Бердаха

Филологический факультет

Кафедра немецкой филологии

ВЫПУСКНАЯ КВАЛИФИКАЦИОННАЯ РАБОТА

студентки 4-курса факультета филологии

ЕСБЕРГЕНОВОЙ ИНДИРЫ

*На тему: «Формирование навыков чтения немецкого языка у
учащихся»*

Научный руководитель:

проф. Курбанбаев А.

Рецензент:

*Работа была обсуждена на заседании кафедры, протоколом №8
допущена к защите*

Заведующий кафедрой:

Д.Бердимуратов

НУКУС-2014

РЕЖЕ

Кирисиў

- 1. Оқыў сөйлеў хәрекетиниң түри хәм көнликпе сыпатында**
- 2. Оқыўдың психофизиологиялық механизмлери**
- 3. Оқыўды сөйлеў хәрекетиниң түри сыпатында үйрениў**
- 4. Оқыўды үйретиў принциплери**
- 5. Оқыў материалы**
- 6. Оқыў түрлерин үйретиў**
- 7. Танысыў оқыў**
- 8. Үйрениў оқыў**
- 9. Байқаў оқыў**
- 10. Оқыў көнликпелерин пайда етиў**
- 11. Оқыў техникасын үйретиў**
- 12. Оқыўды үйретиў шынығыўлары**

Жуўмақлаў

Пайдаланылған әдебиятлар дизими

Кирисиў

Ғарезсиз Өзбекистанымыздын, оның курамында суверенлик ҳукуқына ийе болған Қарақалпақстанның дунья жәмийетшилигинде тутқан орны күн сайын өсип, халықаралық қатнасықлар, саўда – сатық, туризм ҳәм де мәмлекетлер арасындағы мәдений ҳәм экономикалық, илмий – техникалық, билимлендириў тараўындағы қатнасықлар раўажланып, беккемленип баратырған бир ўақытта оның келешегин таратыўшы жасларға шет тиллерин пухта үйрениў ҳәм де мәселелерди еркин түрде талқылаў, олар туўралы өз пикирин тартынбастан айтыў, улыўма аўызеки ҳәм жазба түрде қатнаслар жасап билиўди үйретиў ҳәзирги күнниң кешиктирип болмайтуғын ең тийкарғы ўазыйпаларыннан бири болып табылады.

Өйткени Президентимиз айтқанындай келешек жасларымыздики, биз оларды қалай тәрбияласақ, қандай оқытып билимли кадрлар етип шығарсақ, Ўатанымызды тәғдыйри де, келешеги де соған сәйкес болады.

Мәмлекетимиз өз раўажланыў жолы менен дуньядағы кең раўажланған еллер қатарына икирип баратыр. Булл болса шет тиллерин билген, оларды сөйлей алатуғын, өз пикирин жазба түрде баян етип билетуғын мамнларға, қәнигелерге болған талаптың өз – өзинен артып баратырғанлығын көрсетип атыр. Жасларымыз, ҳәтте үлкен жастағы қәниге, хызметкерлер де ынты менен, ықлас пенен, өз қәлеўи менен шет тиллерин үйрениўге кирисип кетти. Тил үйрениў орайлары, шет тиллерин үйретиў бойынша курслардың саны жыл сайын артып баратыр. Айрым улыўма билим беретуғын мектеплерде шет тиллери төртинши – бесинши класстан емес, бәлким Президентимиздиң 2012 жыл 10 декабрьдеги «Шет тиллерин үйрениў системасын және де жетилистириў» илажлары ҳаққындағы қарарын иске асырыў мақсетинде биринши класстан оқытылып баслағаны пикиримизге дәлийил бола алады.

Мәмлекетимиз тарийхында, бурынғы 70 жыллық аўқам дәўиринде де шет тиллерине, оларды оқытыўға болған талап бүгингидей болған емес.

Буннан 15- 20 жыллар алдын тек ғана бир шет тилин оқыў, үйрениў менен қанаатланатуғын жаслар, бүгинге келип еки ямаса оннан да көп шет тиллерин үйренип баслады. Көплеген шет тиллерин билиў бизге ата мийрас жерлес бабаларымыз А.Беруний бир неше шет тиллерин, Фарабий 70 ден артык тилди билгени туўралы дереклерде айтылған.

Биз өзимиздиң жуўмақлаўшы қәнигелик жумысымызды оқыўшыларды шет тилинде (немис) оқыўға үйретиў хәм оларда оқыў көникпелерин қәлиплестириў, раўажландырыўға бағышладық.

Теманың актуаллығы соннан ибарат, оқыў сөйлеў хәрекетиниң төрт түриннен бири болып табылады. Оқыўды үйретиў методына тийкар салған англиз алымы М.Уэсттың билдириўинше, оқыўға үйретиў сөйлеў хәрекетиниң басқа түрлерине үйретиўге қарағанда аңсатрақ, тек ғана хәриплерди, олардың айтылыўын билген оқыўшы оқып кетебереди. Оқыўды үйренген тоқыўшы сөйлеў хәрекетиниң басқа түрлерин де жеңиллик пенен үйрене алады басқаларына қарағанда кеңлеў, оқыған текстин түсинбеген оқыўшы оны бир неше мәрте, қәлегенинше оқыўы мүмкин деп жазады. (M.West. GenerreServiceListofEnglishWords. London, Longmans.1957).

Жумысымыздың илмий жаңалығы герман тиллеринетән болған аннатилимиздентүптен парық ететуғын немистилинде оқыўды үйрениў, оқыў, қағыйдаларын бериў, оқыўшының ғыўларын усыныў болса. Оныңнәтийжесин студентлеримиз педагогикалық әмелиятаўақтында өз сабақларында пайдаланыў, оқытыўшылар өз маърузаларында пайдаланыў, шынығыўлар топламын ислеппшығыўда оннан пайдаланыў оның әмелий әҳмийети болып табылады.

Жумыскирисиў, тийкарғы бөлим хәм жуўмақлаўдани барат болып, пайдаланылған әдебиятлардизими менен аяқланады.

1. Оқысөйлеу хәрекетінің түріхәм көнлікпесыпатында

Бубөлімге кири сиуден алдын биз шеттилінің оқытыудың мақсетлері туғаралы сөз етіуді мақул көрдик. Хәр қандай мақсет зарүрлік себеппи пайда болады.

Мақсет түсінін гирежелестірілген нәтиже, тәсәуірдегі ақыбет мәнісін аңлатады.

«Шеттілдері мектептен енушының оқытылады?» деген сорауға әмелий, тәлімий (билимлендіріуші) тәрбиялық хәм рауажландырушы мақсетлер де оқытылады, деп жууап қайтарыуға болады. Тәлім мақсетлері жәмийетшілік буйыртпа тапсырма болып, хәртәрепле ме рауажланған шахстық әліплестіріу хәм де тәрбиялауға қаратылады.

Демек, шеттілдерінің оқытыудатөрт мақсет нәзердетуі тылады, олардың хәр бирінің белгілі орны бар болып, ең бирінші, яғнай, әмелі мақсетті қарғыр олді атқарады, басқалары оның менен бирге әмелге асырылады.

Әмелий мақсет шеттіліңдесөйлеу қатнасығын жүргізіу – сөйлеу, тыңлап түсініу оқыу хәм де жазыуды үйретіу діөзіш іне қамтыйды.

Тәлімий билимлендіріуші мақсетке қәтире хәм де мантықлы ойлауды, пикирлеуді рауажландырады,

оқыушылардың билим дәрежесін хәм де улымалық мәдениетін өстіріу арқалы ер исиледи.

Булақ болсатил материалларын, аннатилінен басқаша болған грамматикалық, лексикалық, фонетикалық кубылыстарды билималыу арқалы әмелге асырылады.

Тәрбиялық мақсет мәнеуі, сиясый аңын жетілістіріу, ақылмийнет көнлікпелерін пайда етіу, оқыушылардың билиу хәрекетін артыруу, оларда Ұатанға, үріп-әдетлерімізге, қәдіриятларымызға болған сезімлерін, өзара хәм де басқа миллетлердің қәдіриятларын хұрмет етіу, дослық сезімлерінің оятыу хәм т.б. нәзердетуі тыды.

Раўажландырыўшымаксетболсаоқыўшышахсыныңақыл, ой. Пикир, сезги, мотивациялық (ишкитүртки) қәсийетлеринқәлиплестириўхәмраўажландырыўарқалыәмелгеасырылады.

Булмаксетлердинбарлығыбир – бирименентығызбайланыста, биргеликтеәмелгеасады, сабақөтиўпроцессииисолардыесапқаалыўытийис.

Немистилиндеоқұдыүйрениўулыўмабилимбериўмектепоқыўшыларыушын жуўмақлаўшыәмелиймаксетесапланады. «Оқыў» түсинингинетийисилилмий – методикалықәдебиятлардатөмендегишетәрипбериледи.

Муғаллимлерарасындатарқалған «оқыў» атамасыныўбириншисыпатламасынанәзераўдарайық: Оқыўдегенде, хәрипбелгилериндеберилгенсөйлеўхабардыпәмлеў. Қабыл алыў хәм де оның мазмунын байқаў процессии түсиниледи (Очерки методики обучения чтению на иностранных языках под редакцией И.М.Бернака и В.А. Бухбиндера. Киев: Высшая школа, 1977, 11 – б.). Бундай сүретлемени шет тилин оқытыў психология илиминде де гезлестириўге болады (З.И.Клычникова. Психологические особенности обучения чтению на иностранном языке. 2 – изд., М., Просвещение, 1983, 6 –б.). Хабар жазма (график) кодлар арқалы билдирилгенде оны оқып түсиниледи. «Код бу шәртли белгиленген система» делинеди З.И. Клычникованың жоқарда көрсетилген мийнетинде.

Улыўма «оқыў» түсинингин тәлим илими менен шуғулланыўшылар кеңлеў мәниде де баян етеди: «графикалық коддағы хабарды оннан пүтинлей парықламайтуғын кодға, яғный сес когдына өткизиў процессии» болып табылады. Усы илимий сыпатламаға турмыста гезлесетуғын оқыў түрлериниңбарлығы киреди (иероглифлерди оқыў, пиктограммаларды оқыў, сызбаларды, формулаларды, ноталарды хәм т.б.).

Шет тили методикасы мәпин нәзерде тутып, бириншиден хәрипли текстегі код алманысыўы (хәриптиң сеске өтиўи), екиншиден, адам атқаратуғын тилге тән әмел де, үшіншиден, қатнасық нәтийжесин жеткезиў тәрзиндегиуш

тәрәплеме процесс оқыў деп айтылады. (Jalolov J. Chettilo' qitish metodikasi. Tashkent. 2012, 253 - b). Бириншиси жазба тексти қабыллаў, пәмлеў, екиншиси тексттеги тил материалларынн мәнисин билиўи хәм үшіншиси оқып атырған шахстың руўхый халатында жүз беретугын өзгерис (түсиниў) менен байланыслы хәдийселерди сәўлелендиреди.

Бизиң тилимизде «оқыў» атамасы жүдә кең мәнисте қолланылады: китап оқыў, мектепте оқыў, университетте оқыў, аспирантурада оқыў хәм т.б. ал немис тилинде болса сөз етип атырған сөз «lesen» деп аталады, ал оқыўдың басқа мәнилерушын айрым – айрым атама сөзлер бар: lernen, studieren.

Қарақалпақ тилиндеги «оқыў» сөзи хәм де оның жасалатуғын басқа атама хәм атама болған сөзлердиң сөзлик мәнисине итибар қаратайық. Оқыў – жазылғанны даўыслап ямаса иштен айтып берий: хәрипти, сөзди, гәпти, тексти оқыў.

Оқылыў – (оқыў фейилиниң белгисиз дәрежеси): gelesenwerden, бунда «Е» хәриби жабық буўында [ә] оқылады.

Оқыў – 1). Жазылғанды айтыў (оқыў техникасы); 2). Текстти аңлап, мазмунын түсиниў (сөйлеў хәрекетиниң түри).

Оқылыў (айтылыў): хәрип ямаса сөздиң оқылыўы (хәрип – сес минәсебети, яғный қайсы хәрип қандай сес береді, қалай оқылады).

Оқылыў қәғыйдасы – хәрип – сес минәсебетине тийисли қәғыйда: немисше «Е» хәриби жабық буўында қысқа, ашық буўында созылынқы оқылады.

Сонны да айтып өтиў керек, булл сөзге мәни тәрәптен жақын, омоним түриндеги сөзлер хәм сөз бирикпелери, мысалы, оқыў – билим алыў, пәтия оқыў, куран оқыў, дуўа оқыў, намаз оқыў сыяқлы мәнидеги сөзлер оқыўды сөйлеў хәрекетиниң түри сыпатында үйрениўге қатнасы жоқ.

Оқыўшылартға мазмун (текст не ҳаққында) хәм процесс (иштен ямаса даўыслап оқыў) үйретиледи. Мазмунды (хабарды) жазба тексттен алыўға

қаратылған сөйлеу хәрекетинің түрі оқыу болып табылады. (Jalolov J. Chettilo' qitish metodikasi. Tashkent. 2012).

Тексттегі хабарды өзлестіріу иштен (дауыс шығармай) оқыу арқалы хәм де хабарды өзгелерге жеткизиу, дауыс шығарып оқыу жолы менен әмелге асырылады. Дауыс шығармай оқығанда да иштен сөйлеу пайда болады, иштен сөйлеместен оқыу мүмкин емес.

Хәзирги дәуирде оқыу, тап әуқатланыу, уйқы, дем алыу, жумыс сыяқлы хәрекет, яғный, руўхый азық алыу усылы, қуралы болып қалды.

Өйткени хәмме саўатлы, хеш болмаанда көше бойларындағы жазыўларды маңлайдағы жазыўларды, телевизорда берилетуғын түрли атамаларды оқыйды.

Илимий – техника хәм де басқа хабарлар тийкарыннан оқыу арқалы өзлестіриледі. Оқыўшы шет тилиндегі сабавқлық текстлери, оқыу китабындағы, ғалаба қурал хабарларын рқып, тили үйренилип атырған мәмлекеттиң турмысы, мәденияты, тарийхы, әдебияты, үрип – әдетлери сыяқлылар менен жақынан танысады. Оқыўдың шахсты тәрбиялаўдағы әҳмийети үлкен. Халқымыз әдеп – икрамлы, билимли, интеллигент адамларға хәўес етип «оқыған» деп баха бериуи белгили жағдай.

Шет тилде оқыу машқалалары жәхән методикасында, әсиресе рус қанигелери – илимпазлары тәрөпиннен шуқыр изертлеген (С.К.Фоломкина: 1). Методика обучения чтению на английском языке в средней школе. Докторская диссертация. М., 1974; 2). Обучение чтению (текст лекций по курсу «Методика преподавания иностранных языков»), М., МГПИИЯ, 1980, х.т.б.).

Оқылған тексттиң мазмунын өзлестірип алыу ушын оқыу көнликпелерине ийе болыу керек. Билим, көнликпе, белгили болғанындай, қәлиплескен әдетлер, көнлигиўлер тийкарында раўажланады. Оқыу билими-көнликпеси қурамына төмендегі әдетлер, уқыплылықлар киреди:

1. Сөйлеу бирлигми көриу хәрекетиниң оның тыңлау –сөйлеу хәрекет тымсалы менен байланыс – қатнасақ кириу көнликпеси (сөйлеу бирлиги: сөз хәм сөз бирикпеси, сөйлем, хәтте абзац болыуы мүмкин). Усы көнликпелер жыйнағы оқыу техникасын (сес – хәрип минәсебетин) пайда етеди хәм перцептив көнликпе (қабыл етиу, пәмлеу) деп аталады. Ақлдын айтып үйренілген тил материалы жазыуда көриниси менен қатынасыққа – минәсебетке киреди, яғнай ауызша өзлестирилген хәдийсе енди жазба үйрениледи;

2. Сөйлеу бирлигиниң сес – сөйлеу хәрекет тымсалы хәм де оның мәниси байланысының көнликпеси. Бул көнликпе өз гезегинде еки тайпада көринис береді: сөз ямаса сөз бирикпеси сес тымсалыннан оның мәниси менен байланысы (оқыудың лексикалық көнликпеси) хәирикпеси, грамматикалық форманың мәни менен байланысуы (оқыудың грамматикалық көнликпеси). Еки кишигерим көнликпе биргеликте әмел етеди. Оқыу техникасын билмеген адам оқыған нәрсениң мәнисин түсинбейди, сондай – ақ, оқылыу қағыйдасын билиуи де еле мәнини түсинип жетти, деген емес. Қулласы, оқыу көнликпеси үшқырлы хәрекет болып, сөйлеу бирлигиниң көриу тымсалы, оның сөйлеу хәрекет тымсалы хәм де мәнисинен қуралады. Ушеуин билип алыу оқыу көнликпесиниң пайда болғанынан дерек береді. Тексттиң мазмуны көнликпе арқалы түсиниледи, аңланады. Сонлықтаң, оқыу көнликпеси әмелий мақсет етип қойылады.

Оқыуды хәрекет деп қаралғанда, оның қурамы мотив (түрткі себеп) тәрзинде қатнасық жүргизиу, мақсет сыпатында хабар алыу, шәрт – шәраят халында тилдиң графикалық системасын билиу хәм де хабар алыу усылларын ийелеу, хәм де, ақыры, нәтийже (ақыбет) махамында оқылғанды түсинип жетиу сыяқлылардан ибарат. Мотив, мақсет, шәрт-шәраят хәм де нәтийже төртеуи оқыудың системалы байланыс тәреплерин қурайды.

Оқыу ўактында мәни билдиретуғын ең киши графикалық бирлик болған сөз пәмлеу, қабыл алыу бирлиги деп шәртли түрде қабыл етилген. Оқыуға кирисип атырған шахс белгили сөз байлығын өзлестириуи тийис. Оқыуда

түсинилетуғын сөзлер еки тайыпа (түр) да болады: реал – пассив хәм де потенциал сөзлик (оқыўшыға таныс емес, бырақ гезлескенде мәнисин табыў мүмкин болған сөз, ишки имканиятлы (копия) хәм реал (нақ) тил материалы). Пассив сөзлик дегенде: көриў- тыңлаў хәрекет тымсалларыузақ мүддетли қәтиреде сақланғанлығы, яғный оқыўшы тил тәжирийбесинде барлығы себепли оқыў пайтында танып алыў мүмкин болған сөзлер аңласылады. Потенциал сөзлик болса алдыңғы сөйлеўде хеш қолланбаған, бырақ оқығанда мәниси хабарнамалар жәрдемисиз ашылатуғын сөзлердиң ибарат болып есапланады. Усы сөзлер (сөзлик) мәниси контекст жәрдеминде, морфемаларды (сөз жасаўшы элементлерди) аңлап – түсинип алыныўы мүмкин. Лингвистика мағлыўматларына қарағанда дөренки сөзлер хәм де бир түбирли сөзлер барлық мустақыл мәнили сөзлердиң үштен бир бөлегин қурайды екен.

2. Оқыўдың психофизиологиялық механизмлери

Рецептив сөйлеў хәрекетин саналатуғын оқыўды уйретиўдеги тәлим бериў (билимлендириў) ўазыйпаларыннан бири оның психофизиологиялық механизмлерин («механизм» атамасы «тилге тән ақыл (ақлий) операция хәм де әмеллер жыйнағы» деп түсиниледи). Қәлиплестириў болып табылады. Соны айтыў керек, бир түрли механизм тыңлаў хәм де оқыўда парықлы қолланылады, өйткени сөйлеў, көриў (графикалық текст) ямаса тыңлаў (аудиотекст) арқалы түсиниледи.

Антиципация (алдынан пәмлеў, аңлаў) механизм оқыўда ең әҳмийетли саналады. Структураны алдыннан пәмлеў туўралы сөз баратыр, гәп мазмунын пәмлеў, аңлап жетиў туўралы емес. Усы механизм (структураны алдынан пәмлеў) арнаўлы түрде раўажландырылады.

Оқыўда әмел етилетуғын пәмлеў механизми де үлкен роль ойнайды. Өйткени қәтиреде – есте жақсы сақланған ямаса биринши рет гезлесип атырған (потенциал) сөздиң (сөзликтин) мәнисин билиў (түсинип жетиў)ге туўра келеди. Бул қәсиетти оқыўшы тийисли шынығыўларда қәлиплестиреди.

Оқыушының актив ақыл хәрекетми тәхминен пәмлеу (билиу) ушын зәрурли шәртлерден есапланады.

Гезектеги механизмлерден бири мантиқлы (мантиқан) түсиниүдеп аталады. Ишки сөйлеуді қәлипплестириүде оның әхмийетиниң шеги жоқ. Бунда көриү хәм де сөйлеу хәрекет тимсаллары байланыс пайда етеди. Солай етип, сөйлеу – көриү анализаторы (еситиү/ көриү/ қол хәрекеті/ сөйлеу хәрекеті, сезги менен) әмел ете баслайды. Әсте – ақырын сөйлеу хәрекетлер қысқарып барады, яғный текстти пәмлеу, билиу хәм түсиниү процессиниң интериоризациясына (сыртқы хәрекетлердиңишки хәрекетлерге айналыуына) ерисиледи. Дауыс шығармай оқығанда, ишки сөйлеу, тыңлау механизми ислейди. Оқып атырғанда тап иште тыңлағандай боламыз. Тез оқығанда болса усы «иште тыңланып атырған, еситилип атырған» сөзлер таяныш – сүйениш лексикалық бирликлер, яғный мәни билдириүде олар жетекши сөзлер есапланады.

Оқыу актив истен өтетуғын анализ – синтез процесси саналады. Таза бирикпелердеги көриү комплекслерине (түсиниү бирлиги хәм де олардың бирикпелерине) гез келген, ўақытты аңлау, салыстырыу хәм де танып алыу нәтийжесиндехабарланыу мағлыұмат алыу (қабыл етиү) мүмкин болады. Булардың барлығы оқыу көнликпелерин жетилистириүге хызмет ететуғын хәрекетлер болып табылады. Оқыу сөйлеу хәрекетиниң рецептив түри сыпатында текст мазмунын аңлап жетиу, қабыл алыу, қайта ислеу хәм т.б. процесслеринде оқыушының активлигин - ишенлигин талап етеди. Активлиликсиз графикалық текст аудиотекстке айланыуы мүмкин емес. Активлик акустикалық түсиниктен семантикалық коррелятаға өтиүде де үлкен роль ойнайды. Сөздиң графикалық образынбилиу, аңлау ушын оған эталон болған яқтыға, сөз менен ушырастырыу ушын да оқыушы тәрәпинен соған қаратылған активлилик, ишенлилик пенен хәрекет болыуы тийис. Жоқары активлик бирикпелердиң, абзацлардың, текстлердиң мәнисин ашып беретуғын таяныш сөзлерди билиу ушын да талап етиледи. Сөзлердиң сөз бирикпелерине, синтагмаларға, гәпке биригиуин түсиниү, аңлау ушын да активлик керек

болады. Улыўма айтқанда оқыў, оған үйретиўдиң барлық этапларында ишенилик талап етиледі. Олардың барлығы спецификалық активликти пайда етеді. (Основы методики преподавания иностранных языков. Под ред. В.А.Бухбиндера, Штраусса В. Киев, 1986, 263-264 б.).

3. Оқыўды сөйлеў хәрекетиниң түри сыпатында үйрениў

Оқыўдың мазмун ҳәм техникалық тәреплери бар. Биз енди оқыўды оқыў – хабар алыў (мағлыўмат) сыпатында көрип шығамыз.

Оқыўды үйретиў бойынша усы ўақытқа дейинги методикалық қәтелер қанаатланарлы нәтийжени бермей атыр. Усы ўақытқа дейинги болған илмий – методикалық әдебиятларда еки турли пикирди көрийге болады:

1. Текстти басыннан акырына дейин ана тилине аўдарыў / аўдармашылық;
2. Алынған бир текстти себеп ҳәм себепсиз қайта оқыў / қайта оқымаслық;
3. Текстти хәмийше даўыслап оқыў/ даўыс шығарып оқыў;
4. Текстти түсиниў ушын лексик – грамматикалық талқылаў / талқыламаў;
5. Бийтаныс сөз мәнисин таҳминан пәмлеп оқыў механизмин қәлиплестириўши шынығыўларды аз орынлаў / шынығыўларды жеткиликли дәрежеде орынлаў;
6. Пүтин текстти хабар – мағлыўмат алыў мақсетинде оқылғанда бөлеклерге ажыратыў/ ажыратпай алыў;
7. Текст алды ҳәм де тексттен соң орынланатуғын шынығыўметодикиларға гөре туметодикийўрыдан - туўметодикийры текстти оқыў шынығыўларын аз муғдарда жеткиликли етип орынлаў
8. Текстти оқығаеда оқыўшылар гезлесетуғын қыйыншылықларды алдыннан сапластырмаў қыйыншылықлардын алодын алыў ҳәм т.б.

Жоқарда көрсетілген сегіз қәте қурамында сызықтан кейин берилген ескертиўши методикалық усынысларды қысқаша төмендегидей дәлиллеў мүмкин:

1. Егер текстти бастан ақырына дейин оқыўшы толық аўдарса, онда шет тилинде текст бериўден не пайда, оқыў орнына оқыўшылар аўдарманы күтеди. тексттиң айрым қыйын орынларын (гәпб гәп бирикпелери) аўдарыў басқа қағыйда: Шет тилинде ҳеш бир текст толығы менен ана тилине аўызеки аўдарылмайды. Ана тилине жаэба аўдарыў ушын киши көлемдеги текстлер берилгенде, оқыўшыларға сөзлик үстинде ислеўди ниет етиледи;

2. Текстти тәкирар – қайта оқыў туўралы оның методикалық пикир айтыў мүмкин: еки – үш мәрте оқылғанда айрым – айрым оқыў тапсырмасы берип барылады. Қағыйда: шет тилиндеги текст бир мәрте оқылады. Кейинги оқыўлар тийисли басқа тапсырмаларды орынлаў ушын қайталанады;

3. Текстти даўыс шығарып оқыў тәлимнің дәслепки басқышында көп арқарылатуғын оқыў техникасын шынығыў ислеўге қаратылған оқыў әмели болып табылады. Хабар – мағлыўмат алыў нийетинде текст, тийкарыннан даўыс шығармай иште оқылады.

Қағыйда: текстти иштен оқыў арқалы хабар – мағлыўмат алынады (даўыс шығарып оқыў хабар жеткизиў ҳәм де оқыў техникасын үйрениўге хызмет етеди);

4. Текстти тыңлаўына көп толхталыўдың кереги жоқ, өйткени, бундай оқыў – методикалық тәдбирдің өзи әмелиятта ушыраспаў керек. Талайын тил ҳәдийдесин тексткеше болған дәўирде үйретиў усыныс етиледи. Текстте бийтаныс сөз гезлесийи мүмкин, онда сөзди өз бетинше ямаса сөзлик жәрдемінде үйрениўге туўры келеди.

Қағыйда: текстти оқыў пайтында бийтаныс сөздің мәнисин ашыў таллаў «ушқыны» сыпатында гезлесип турады (текст интерпретациясы – талланыўды мектеп әмелиятына киритилмейди).

5. Тәхминан пәмлеу белгили күш хәм ўақыт таалап ететуғын, арнаўлы шынығыўлар орынлаў арқалы үйренилетуғын ис. Бийтаныс лексикалық бирликтің мәнисин ашыўда усы механизм қәсийети есапқа алынады.

Қағыйда: бийтаныс сөз мәниситуўыдан – туўры тәхминен аңлап, пәмлеп алынады.

6. Тексттің мазмуны оны бир мәрте бастан ақырына дейин оқыў даўамында өзлестириледі. Тил илиминде текстті түрли бөлеклерге ажыратып изертленеді, үйрениледі. Мазмунды түсиниўде текст көлемине қарамастан (ол үлкенбе ямаса киши ме) берилген сораўларға жуўап изленеді. Бул дегени, оны толық оқыў талап етиледі.

Қағыйда: текстті оқыўшы бөлеклерге ажыратпай толық оқып алады. (Әдетте текстті түсенгиликті тексерип көриў ушын бир неше бөлекке ажыратып оқыў мүмкин).

7. Текст үстинде ислеў үш басқышлы болып, тексттен алдыңғы, текстті оқыў дәйиринде хәм де оқығаннан соң, текстті түсингеликті қадағалаў ушын шынығыўлар орынланады. Булардың хәр бириниң өз орны, ўазыйпасы бар.

Қағыйда: текстті оқыўдан алдын хәм кейин оынланатуғын шынығыўларға қарағанда оны оқыўға көбирек әхмийет бериледі. Үйде хәм класста текст оқылыў Қағыйда: ы жоқарғы басқышда тийкарғы жұмыс есапланады.

8. Оқыўға арналған тексттің үш тайпадағы қыйыншылығының алдын алыў шыңығыўлары бериледі. Биринши қыйыншылық оқыў қағыйдаларын ийелеўге қаратылған, екиншиси тил бирликлердің қолланылыўы бойынша, үшіншиси мазмунды пәмлеў, аңлаў туўралы келип шығатуғын қыйыншылық. Тексттеги оқыў қағыйдаларын алдыннан шынығыў ислетиў муғаллимнің күнделикли ўазыйпаларына киреди. Тил материалының таныс ямаса бийтаныслығы текст алды аўызеки шынығыўларда анықланады. Өтилген лексик – грамматикалық хәдийселер тексткеше беккемленеді, онан жахсы үйренілмегенлери такрарланады. Айрым таза сөзлер потенциал сөзлик

тәризінде (мақамында) берилсе, оның мәнісин өз бетінше аңлауға – пәмлеуға үйретиледи. Айрым сөзлердин мәнилери сөзлик жәрдемінде үйрениледи. Қулласы, оқыу дауамында тийкарғы дыққат мағлуұмат – хабар алыуға қаратылады, жол жолекей потенциал сөзлер (сөзлик) мәніси де түсинилип барылады.

Қағыйда: хабар – мағлуұмат алыудағы қыйыншылық текстти оқыу ўақтында сапластырылады. Оқыу техникасы хәм тил материалының қурамалығы - қыйыншылығы оқыуға дейинги орынланатуғын шынығыўларда есапқа алынады.

Тексттиң мазмунын түсинип алыу дыққат – билим талап ис болып, көнликпе жәрдемінде келип шығатуғын мәнәўий синтез болапды, яғный тил бирликлери мәнилериниң бирлесип хабар (мағлыұмат) ға айланыуы хәдийсеси болып табылады.

4. Оқыуды үйретиў принциплери

Белгили болғанындай дидактикалық, психологиялық, сондай-ақ методикалық принциплер бар. Олардан тысқары С.К. Фоломкина тәрәпиннен ислеп шығылған оқыуға үйретиў принциплери де бар. Бул принциплер оқыудың өзине тән сөйлеу хәрекети түри хәм де шет тил тәлиминнен көзленген мақсетлигин билдиреди. Оқыуды үйретиў де төмендеги паринциплерге әмел етиў тийис:

1. Оқыуды үйретиў – сөйлеу хәрекетиниң түрин үйретиў деп қаралыуы керек. Усы қағыйданы итибарға алып ис жүритилген де ғана, оқыўшыларға оқыу туўралы дурыс жолланба бериледи. Тил материалының өзлестириў ямаса текстке жақын сөйлеп бериўди бирден – бир оқыу ўазыйпасы деп билместен, текстти хәрекетте қолланыў материалына айлантырыў алдынғы орынға шығарылыуы усынылады. Оқыўшыларға текстти оқып мағлыұмат – хавбар алыу шынығыўларын орынлатыў – бирлемши жуўмақлаўшы мақсет әмелде қолланылыуы керек. Буған сөйлеу әмеллерин орынлау арқалы ғана

ерисиледи, бул процессте белгили нәтийжеге (мазмунды билип алыў, хабарды ийелеў) нәзерде тутылады. Текстти оқыў руўхый байыўға, таза –таза мағлуўмат – хабарларды алыўға қаратылған оқыў методикалық илаж – шара есапланады. Оқыў процессинде н жумыс: оқыў алдыннан тапсырма берилиўи шәрт хәм оқып болғаннан соң тийисли методикалық усылларды қолланып, түсингенлик тексериледи. Толық хәм анық түсингеллик оқыўшылар тәрепиннен ўазыйпаны табыслы орынлаў есапланады. Қулласы, усы принцип бойынша оқыўдың тийкары –оқыўшыға мағлыўмат – хабар жеткизиў қағыйдаласчтырылып қойылады.

2. Оқыўды үйрениў, билиў процесси сыпатында шөлкемлестириледи. Тек әмелий хәрекет көрсетиў менен шекленбестен, текстти оқыўшы билиўге, таза мағлыўмат – хабар үйрениўге хәрекет етеди. Мағлыўмат – хабар алыў – билиў хәрекетин жүритиў болып табылады. Бул жерде билиў хәм де сөйлеў хәрекет ишиниң пархын билиў керек. Сөйлеў хәрекет нәтийжесин билиўге алып келеди. Өйткени, оқыў материаллар (бул жерде текст) мазмунына итибарды күшейтиў талап етиледи. Мазмунның қызықарлылығы оқыўшылардың мағлыўмат – хабар алыўға интилиўлерин белгилеўши, оларды қызығыў менен, ыхлас менен оқыўға үндеўши принцип ўазыйпасын үндейди. Тексттиң мазмунында хәм тилинде ақылға муўапық меярындағы қыыншылықлар болыўы оқыўшының ақыллылық хәрекетин күшейтиўи, пикирлеўин – ойлаўын иске қосыўына себеп болады. Демек, усы принципке муўапық оқыўшылар шет тилде оқып, бир ўақытта билиў хәрекетин менен шуғылланады.

3. Оқыўшылардың ана тили хәм екинши шет тилде топлаған оқыў тәртиплерине сүйенип, оларға шет тилде оқыў үйрениледи. Дәслеп, оқыўшының шет тилде оқыўға мүнәсибети қәлиплестириледи. «Оқысам үйренемен» деген нақылға әмел етип ис тутыў зәрурлиги пайда болады. Биринши шәрт мине усы. Тил тәжрийбесиндеги сөйлеў усыллардың көшиў хәдийсесине гезлесемиз. Шет тилде хәрип – сес мүнәсибетлериниң өзлестириў менен оқыўшыларға иштен оқыўды усыныў мақсетке муўапық көринеди. Бул

екинши шэрт есапланады. Бир сөз менеен айтғанда, оқыў дәўиринде тил тэжрийбесиниң илажи барынша қоллванылыўы талап етиледи.

4. Оқығанды түсиниў ушын оқыўшылар үйренилип атырған тил структурасы, қәсийетлерин ийелеп, оларға тийкарланған ҳалда жумыс алып барыўлары керек. Тил материалын билиў, яғный тил көникпелерин пайда болыўы тез ҳәм туўры оқып түсиниўге тийкар жаратылады. Жазыўдағы апиўайы алынған сөз, оның бөлеги (морфема), сөзлердиң өз ара жайласыўы (сөз тәртиби, гәплер шынжыры) сыяқлылардан оқыўшы көриў пәмлеўинде таяныш сыпатында пайдаланады. Таныш белгилери ҳәм баспа ҳәриплерге (шрифтларға) қарап ҳәм улыўма контекстен келип шығып, текстеге интонация, иркилос ҳәм мантиқлы пәт ҳаққында тәсавур пайда болады. Жәрдемши сөзлерди (haben, sein, werden)билиўдиң де оқыўға пайдасы тийеди.

Булл принцип үйренилип атырған тил қурылысынан жетерлише хабардар болыўды талап етеди.

5. Оқыўды үйретиўде теку ғана рецептив емес, сондай – ақ репродуктив хәрекетте қатнасады. Оқыў әдетте рецептив сөйлеў хәрекеті делинеди. Бырақ оқыў процесси рецептив операциялар менен бир қатарда репродуктив операцияларды да өз ишине алады. Графикалық материалдың түсинилиўи, қабыл алыныўыўақтында иштен сөйлеў әмелге асады. Бир ўақытта айтылыў көнликпеси оқыў техникасына тәсир етеди ҳәм текстти түсиниўге қатнасыда мәлим болады. Сөйлегенде оқыўшы грамматикалық хәдийсени айта алыў көнликпесине ийелиги себепли онда текстеге грамматикалық формаларды алдыннан аңлаў –билиў имканияты жаратылады. Сол себепли, рецепция Хам репродукция өз –ара байланыс ҳәм сөйлеў хәдийселери саналады.

Оқыўды үйрениў ўақтында рецептивден тасқары репродуктив сөйлеў менен шуғылланыўусы принциптинталабы болып табылады.

6. Оқыў сөйлеў хәрекеті түри сыпатында хызмет атқарар екен, оның әмел етиў усылларын оқыўшылар өзлестирип алыўлары керек болады. Хәрекеттиң процесс тәрәпин тәмийлениўши операциялардыбилиўи тийис.

Олардың бириншиси техникалық көнликпе тәрзинде қабыл алынатуғын тексттүсінип жетиу менен байланыссы. Мәни «аңлау, оқыу пәмлеу» усылларын оқыушы билип алса, оқыу тезлиги қәлиплеседи. оқыу тезлиги арнаулы шынығыу ислеу болоып қоймастананалитик операцияларды қолланыу қолланыу нәзерде тутылады, яғнай онан мазмунды байхая мақсетинде пайдаланылады. Әсте хәм тез оқыу көнликпелери мағлыұмат – хабар алыуда орны менен ислетиледи.

Техникалық көнликпелер, тийисли тәризде оқыу мағлыұматты – хабарды өзлестиріу жолындағы керекли қәдем екенлиги усы принциптен аңласылатуғын түсиник демек. Хәр бир тәлимнің басқышында өзине тән қәсийетлер менен оқыу әмелияты қолланылады. Баслауыш дәуирде таныс материал тийкарында текст, орта басқышта таныс бирликлер хәм азғана бийтаныс сөзлер киритилген текстлер, жоқары классларда – лицейлерде болса көбирек потенциал сөзлик қатнасында текстлерди оқыу усынылады.

5. Оқыу материалы

Оқыу материалы дегенде еки түсиник түсиниледи. Бириншиси хәммеге белгили тәлим мазмуны түсиниги. Оған оқыушы үйренетуғын тил материалы (лексика, грамматика, фонетика, хәдийслери хәм олар базасында қәлиплесетуғын сөйлеу өними - текст), сөйлеу темалары әм де ўәзиетлери киреди. Текст оқыудың сөйлеу хәрекеті түри сыпатында материалы, екинши тайыпа бирликлер болса оқыу техникасы ушын мәнбе – дерек есапланады.

Текст илимий сахаларда көрип шығылып сөйлеу ағымының бир бөлеги деп тән алынған. [Т.М.Дридзе: 1). Проблемы чтения в свете информативно- целевого подхода к анализу текста. Вкн.:

Проблемы социологии и психологии чтения. М.: Книга, 1975; 2).

Язык и социальная психология. М.: Высшая школа, 1980; 3). Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации. М.: Наука, 1984].

«Текст» латын тилинен алынған болып «textum» «байланыс», «бирлесіу» мәнісін билдиреди.

Тәлім көз қарасынан оның лингводидактикалық тәрипі: мағлыұмат – хабар алмасыныұына дерек (мәнбе) есапланатуғын сөйлеу өними (нәтийжеси). Лингводидиктикалық текст аұызеки (сөйлеуде) хәм жазба (жазыұда) жаратылады хәм де мағлыұмат – хабар алып барыу, гәп дүзиу қәсийетине ийе. Графикалық текст хәм аудиотекст мағлыұмат – хабар алыу ушын тийкар болады.

Солай етип, оқыұшы текстти «ислеп шығарыұшы» хәм «алыұшы» ұазыйпасын атқарады.

Тексттен алынатуғын мағлыұмат – хабар оқыұшы ушын «билим» тәризінде болады ямаса оның белгили бир бөлеги оқыұшының хәрекетин басқарыу, тәртипке салыұға хызмет етиуі мүмкин. Бақашалау айтқанда, текст оқыұшылар ушын «мағлыұмат – хабар склады» болып хызмет атқарады. Оннан пайдаланыу дәрежеси оқыұшының өзине байланысly, муғаллим жол – жорақ көрсетпе бериу менен жәрдемлеседи, әлбетте. Продуцент (сөйлеуши хәм жазыұшы) белгили бир хабарды сөйлеу өними сыпатында жаратып басқаларға жеткизиуға хәрекет етсе, жеткизсе, аұызеки ямаса жазба текст пайда болады. Егер ол шет тил материалын қоллап, мағлыұмат – хабар бериуға интилмесе, ондай жағдайда текстти емес, бәлким гәплерди айтыу хәм жазыу шыңғыұлары орынланады.

Реципиент (тыңлаушы хәм оқыұшы) текстти түсинип, аңлап жетип, таза ямаса шәртли тәризде мағлыұмат – хабар алады.

Текст улыұма билим бериуши мектеп оқыұшыларына арналған тематика дөгирегінде сөйлеу темалары бойынша шегаралап бериледи.

Мектеп оқыұшысы үш тайыпа үлкен тематика («дөгирек – этирап, мәмлекетимиз, тили үйренилип атырғанмәмлекет») көлемінде дүзилген текстлерди оқыйды.

Текст пенен шынығыу түсиниклери хәр бири өз алдына айрым илимий – тәлимий – билимлендирийүши категориялар болып табылады. Текст шынығыудың материалы болып, бир ўақыттың өзінде ол оқыу ушын де материал болады. оқыу шынығыуының материалы текст, мағлыұмат – хабар болса оқыудан алынатуғын сөйлеу өним – нәтийжеси, оқыўшы ушын руўхый азық.

Текст таңлаўға тийисли методикалық шәртлер ислеп шығылған. Олардың текст мазмуныны хәм тилине тән еки топары ажыратылған: 1). Тексттиңтәрбиялықәҳмийетиболыўытийис. Өйткени оқытыўдың мақсетлеринен бири – тәрбиялық мақсети; 2). Оқыўшының турмыс билимин асырыў. яғный дуньяға көз қарасын байытыў, оның оқыўға болған қызығыўын асырыўы керек; 3). Илимий тәрептен сыпатлы, булл дегени ондағы мағлыұматлар ўақыятлықты, сәўлелендирийүи, турмысты тастыйықлайтуғын болыўы тийис; 5). Тил материалы реже минимумына сәйкес болса ғана оқыўшыда қызығыў оятады, ыхласы артады, билими байыйды.

Текст пенен ислесиўдиң үш басқышы ислеп шығылған хәм тәжирийбеде мектеплерде қолланып келмекте: 1). таярлаў; 2). оқып түсиниў; 3). оқыўдан кейинги басқыш.

Биринши басқышта текст алды таярлаў шынығыўларында лексик – грамматикалық материал хәм де оқыў техникасы өзлестириледи. Екинши басқыш текстти оқып түсиниўге қаратылған болып мағлыұмат алыў хәм де түсингенликти тексерийү шынығыўларын өз ишине алады. Үшинши басқышда оның лек4сикалық хәм хабар – мағлыұматы ҳаққында сөйлеў, тыңлап түсиниў хәм жазыў көнликпелерин раўажландырыў бойынша шынығыўлар орынланады.

6. Оқыў түрлерин үйретиў

Хабар – мағлыұмат алыұ нийетинде оқыұ, дэслеп, әмелий мэксет хэм, екнши тэрептен, билимлендириұши – тэлимий қурал (усыл) екенлиги белгили нэрсе. Оқыұ тийкарғы мәниси менен руұхый азық алыұ жолындағы хэрекет тэрзи болып табылады. Шет тилде оқыұ түрлери болса усы мақсетке ерисиұдегиқуралы хэм зэрур методикалық мәселе болып есапланады.

Илимий дәрежеле оқыұдың бир неше түрлери жарытылған:

- 1). Қабыл алыұ хэм түсиниұ мүмкиншилигине қарай – аналитик/синтетик оқыұ;
 - 2). Көзлеген мақсетке қарай – танысыұ /үйрениұ/байқаұ, бақлаұ;
 - 3). Алдыннан көрилген таярлық минәсебети менен таярланған/таярланбаған оқыұ;
 - 4). Тил тэжирийбеси көз қарасынан – аұдармалы/аұдармасыз оқыұ;
 - 5). Жәрдемши қураллар қолланыұзэрурлигине гөре – сөзлик пенен/сөзликсиз оқыұ; 6). Орынлаұ – ислеұ орнына қарай – класстаұйде оқыұ; 7). Жумысты шөлкемлестириұ тэризи бойынша – жалғыз – жеке/хор менен оқыұ; 8). Даұыс қатнасына бай – иштен оқыұ/ даұыс шығарып оқыұ хэм т.б. көрсетилген түрлер туұралы айтып өтиұ мақул:
- аналитикалық ямаса синтетикалық оқыұ дегенде таллаұ талап ететуғын ямаса етпейтуғын текстлерди оқыұ түсиниледи. Аналитикалық оқыұда оқыұшының итибары тил хэдийселерине қаратылады, оны экстенсив хэм дискурсив оқыұ деп жүритиледи. Синтетикалық оқыұда текстти пүтинише қабыл алыұ – пәмлеұ түсиниледи. Оны интенсив хэм курсор оқыұ депте айтылады.

Оқыұды үйретиұ процессинде де таярланған хэм таярланбаған болыұы мүмкин. Таярлық шэрти сыпатында айтылыұ (произношение) хэм оқыұ техникасын ийелегенлик, пэт хэм тил улыбынан (стилистика) хабардарлық хэм лексик – грамматикалық материалды билиұ нэзерде

тутылады. Оқыў механизмининң ислеп шығылғанлығы, сес – ҳәрип минәсебетлерининң белгили – мәлимлиги ҳәм де оқыў тезлигининң қәлиплескенлиги екинши шәрт саналады. Үшинши мәселе таярланғанлық оқыўшының улыўма билим дәрежеси, жас қәсийети ҳәм де үлкен контекстти ийелеў қәбилети менен белгиленеди. Усы айтылған шәрт – шараятлар таярланған ҳәм таярланбаған оқыўды парықлаўға себеб болады.

Аўдармалы оқыўда таза сөзлердин мәниси сөзлик жәрдемінде оқылады, таллаў ушын да аўдармадан пайдаланылады. Оқыўшыларды сөзлик пенен ислеўге үйретиў мақсетинде киши текстлер жазба түрде аўдарыўға бериледи, сөзлик пенен ислеў көбинесе уйге ўазыйпа етип бериледи.

Жалғыз – жеке/ хор менен ҳәм де даўыс шығарып/иштен оқыў түрлери, әдетде мағлыўмат алыўға қаратылған болады ҳәм де екинши тәрәпи болса, оқыў техникасын қалиплестириўде хор менен оқыў ҳәм даўыслап оқыў айрықша әҳмийетке ийе, яғный олардың тәлим қуралы (усылы) сыпатында да пайдаланылады.

Оқыўдан көзленген мақсетти есапқа алып, танысыў/ үйрениў/ бақлаў/ оқыў түрлери парықланады.

7. Танысыў оқыў

Гейпара ўақытлары оны «мазмунды үстиртин (жүзеки) түсиниў мақсетиндеги оқыў» деп те айтады. Бундай оқыў түринде текстти толық ҳәм анық түсиниў кутилмейди, бәлким «таза - таныс», «қызық – қызықарлы емес», «түсиндим - түсинбедимс» сыяқлы жуўмақлар шығарылады. Мазмунның 70 пайыздан кем болмаған бөлегин түсиниў нәзерде тутылады.

Текстлердің көлемі үлкенлеуі (бір беттен аз емес) хәм тек тили аңсат болыуы усынылады. Биринши басқышта класста орынланатуғын оқыу, бираз көнликпе пайда болыудан үйге бериледи, класста болса түсингенлик тексериледи. Нәтийже жақсы болса онда оқыудың үйрениу түрине өтиледи.

8. Үйрениу оқыу

Оқыудың булл түрин жоқары классларда алып барған макул. Оқыушы текст мазмунындағы барлық ўақыяларды үйренеди. Түсиниу дәрежеси жүз пайызға жеткериледи. Айрым орынларды әсте хәм қайта оқыу мүмкин. Дәслепп класста, соңра үйде оқыу усынылады.

Түсингенликти тексериу усылларынан бири аўдармадан пайдаланыу болып табылады. Әдетте тексттиң қыйын, қурамалы бөлеги ямаса толығы менен анна тилине жазба түрде аўдарылады. Текст көлемі оншама үлкен болмайды. Текст ишиндеги мағлуўмат – хабар жақсылап үйрениледи. Сонлықтан да булл текстти танысыу оқыудан баслап, яғный улыўмалық байхапалыу, кейин оны дыққат пенен иштен дукқат пенен оқыуға болады.

Қулласы, үйрениу оқыу түрин орынлаған оқыушы толық хәм анық мағлыўматқа ийе болады, үйренген мазмунға өз пикирин билдириуди, критикалық пикирлеуи, дәлиллеп билиуи, билген нәрселери менен салыстырып билиуи керек. текст ўақыяларын анықлау мақсетинде оған тағы бир реет көз жүритиуи мүмкин. Демек, текст үш реет оқылғандай көринип атыр: танысыу, үйрениу хәм қайта излениутәрзинде оқылып атыр, бырақ тийкарғы ўазыйпа үйрениу оқыу түри, қалған екеуине де қосымша оқыу ўазыйпасы жүкленеди.

9. Байқау оқыу

Оқыудың булл түри белгили методист алым М.Уэст «қаймағын алыў» деп атаған хәм әмелиятта қолланылған.

Текстти оқыўға кирискен оқыўшы алатуғын мағлыўмат – хабардан өмирде қай дәрежеде пайдаланыўды ойына да келтирмейди. Бирақ, оқып атырған мазмунды байқар екен, өзінше оған «керек - керексиз», «қызық – қызық емес» деген қыялда баха берип барады. Керексиз хәм қызықарлы емеслигине исеним артса, оқыўды тохтатып қояды.

Оқыў процессинде байқаў ҳәр түрли өтеди: оқып атырған материал қайсы тараўға, қатнасылығын анықлаў ушын тема хәм киши темаларды көзден кешириўден баслап, толық, бирақ, тезлик пенен оқып шығыўға дейин болған жумыс түри атқарылады. Илимий – методикалық мағлыўматларға қарағанда бундай толық оқылғанда хабар – мағлыўматтың жартысына дейин түсиниў, жағдайлары гезлеседи. Байқаў ўақты бир бет ушын 1 – 1,5 минут етип белгиленеди.

Байқаў оқыўда тил материалы таныс болыўы, оқыўшы тек ғана тексттен белгили (бар) мазмунды қыдырыўы талап етиледи. Танысыў оқыўда тез хәм жүзеки мағлыўмат алынады, оған шәртли түрде жүзеки оқыў деп де қараў да бар. Үйрениў оқыўда шуқыр, толық мағлыўмат топланады, байқаў оқыўда болса тексттиң тийкарғы идеясы үйрениледи.

Оқыудың түрлерин төмендеги басқышларда қолланыў усынылады: баслаўыш дәўиринде – танысыў, оқыў, бир меярде дыққат пенен оқыў; орта басқышта – үйрениў хәм танысыў, оқыў; жоқары классларда болса байқап оқыў, танысыў хәм үйрениў оқыў.

10. Оқыў көнликпелерин пайда етиў

Оқыўшылар барлық оқыў түрлерин үйрениўде зәрүр деп табылған тийкарғы көнликпелер менен қуралландырылады:

1. Дәслеп тил материалын түсиниў көнликпелери пайда етиледі, яғный оқыўшыға таныс хәм бийтаныс материалды қабыл етиў, аңлаў менен байланыслы көнликпелер қәлиплестириледі.

1). Таныс тил материалларын қоллаў көнликпелери тексттиң тил бирликлериниң аңлаў хәм олар арасындағы байланысты анықлаў хәм де мазмун келтирип шығаратуғын үлкен сөйлеў бирликлерине пәмлеў имканын туўдырады. Сөздиң көриў тымсалы менен айтылыўы хәм мәнисин қәтиреде – есте сақлаў хәм оны тиклеў (қәйта) бойынша шынығыў исленеди. Оларды анық хәм тез пәмлеў, аңлаў үйретиледи.

Сөзди тез танып алыўды үйретиўге оны хәр түрли бирикпелерде берип барыў хәм гәп мазмунына сәйкес мәнисин түсинип алыў, яғный лексик – семантикалық вариантын парықлаў арқалы ерисиледи: айрым сөзлердиң аўдармасы, гәпте бос қалдырылған орынды толтырыў, гәпте орынсыз қолланған сөзди туўрысы менен алмастырыў, сөздиң контекстуал мәнисин табыў сыяқлы ақылға муўапық операциялар оынланады.

2). Оқыўшыларға гәптеги сөзлердиң (гәплердиң, абзацлардың) мәни қатнасықларын орнатыў екинши ўазыйпа. Бул мақсетте сыртқы белгилерине қарап түрли формаларды танып алыў хәм олардың ўазыйпасын анықлап алыў операциялары орынланады. Сөз таныс болыўына қарамай гәп мәниси қыйыншылық туўдыратуғын халларда бундай әмел иске түсириледі. Грамматикалық қағыйдаларды билиў тексерилмейди, тек ғана сөйлеўде қоллаў шыңығыўы исленеди. Аўдарма ислеў хәм қадаған етилмейди.

Сөзлерден бирикпелер пайда етиў, гәплерди айтыў шынығыў исленеди (machen – sichaufdenWegmachen. ErmachtesichaufdenWeg). Гәптеги бирликлердиң астын сызыў / көшириў де пайдалы методикалық әмел саналады.

3). Гәптің толық мәні аңлатыушы бірлік екенлігін үйретиу ұсы көнлікпәні қәлипләстириуде үшінши ўазийпа болып табылады. Буның ушын еки бирдей бағдардағы гәплерди табыу (даўамы, бийкарлау, мазмунды толықтырыуы) ямаса еки гәпти бириктириу, гәптеги таяныш мәнили сөзди анықлау сыяқлылар бойынша шынығыулар исленеди.

4). Гәптеги биринши хәм екинши тәрәплерди парықлауды үйретиу булл көнлікпәні пайда етиуде ахырғы методикалық илажю гәптеги сөзлер хәр түрли мағлыұмат жеткизиу бирлиги есапланады. гәпти қысқартыу ямаса кеңейтиу бойынша шынығыу исленсеб унамлы нәтийже береди. Бийтаныс сөзлердің мәниси тил тәжрийбесине сүйенип ямаса сөзликтен пайдаланып ашылады.

2. енди текстің мазмунын түсиниу көнлікпәлерин қәлипләстириу шынығыулары орынланады. Текстти түсиниу ондағы болған мағлыұматты ийелеу хәм ол туұралы ой пикир жүритип түсинип, аңлап алыу әмеллерине тийкарланады. Жалғыз пәкитлерди аңлау, олар арасында байланыс орнатыу хәм бир (толық) мазмунға бириктириу нәтийжесинде тексттен мағд\лыұмат аңлап алынады. Демекб бириншиденб тексттеги таяныш сөзлерге тийкарланыпб айрым мани бөлеклери пикирде ажыратыладыб екиншиденб бир неше пикир бөлеклери улыұмаластырылады. (синтез етиледи) хәм өз ара байланыслар орнатылады. сөйлеу бирліклериниң форма көрсеткишлери хәм баян етилген мантиғы тийкарында ұсы көнлікпе пайда болады (етиледи)ю үшіншиден болса, тексттің үлкен – киши мәни бөлеклери пүтин минәсибетти орнатылады, яғный улыұмалық идея түсиниледи.

Жуұмақ шығарыу, улыұмаластырыу, идеяны табыу, мазмунына минәсебет билдириу хәм де дәлиллеу сыяқлы көнлікпәлерди иске қосып, ахыры, текст түсинип алынады. Усы көнлікпәлерди тил тәжрийбесиннен пайдаланып иске түсириу имканы бар.

Оқыў көнликпелерин пайда етиў процессинде бир қатар шөлкемлестириўши методикалық шәртлерге әмел етиў усынылады.

Тексттен алдын орынланатуғын аўызеки оқыў шынығыўлары, матн мазмунын толық қамтымаслығы тийис, ондай болмағанда оқыў пайтында түсиниўге арналған мағлыўмат қалмайды ҳәм де оқыўдың сөйлеў әҳмийети жоғалады.

Тексттен сонг орынлагатуғын шынығыўларда түсингенлик қайта тексерилип көриледи, тил материалының билиў дәрежеси тексерилмейди. Бир текстти қайтадан оқыў методикалық тәрептен мақсетке муўапық емес. Сөйлеў тапсырмасы өзгертилипб түсингенлик дәрежесин анықлаўға қаратылған ўақытта қайта оқыў мүмкин.

Биринши реет текстти оқыўшының өзи оқыяды, өйткени оқып мағлыўмат алыў оқыўшының ўазыйпасы. Оқыўшы оқығанда, оқыўшылар ушын булл оқыў емес, бәлким тыңлап түсиниў шынығыўы қатарына өтилген болады. Оқытатуғын текстти бақа сойлеў хәрекеті түрлери (сөйлеў, тыңлап түсиниў, жазыў) ушын да оқыў материалы етип пайдаланыў мүмкин. Бир текстти үйде, екинши класста, сөзлик жәрдемінде ҳәм сөзликсиз оқыў шынығыўларын орынлатыў мақсетке муўапық келеди.

Текстлерди бөлеклерге бөлмей, пүтинше сөйлеў материалы сыпатында оқытылады.

Текст оқыў алдынан оқыў тапсырмасы бериледи. Оқыў пайтында оны орынлаў менен шуғылланады.

11. Оқыў техникасын үйретиў

Оқыўдың техникалық тәрепин үйретиў, оқылған материалдың мазмун тәрепин ийелеў тийкар жаратады. Оқыў техникасы, айрым психологлароны Эоқыў механизмиЭ деп жүритеди, түсинигине төмендеги ақыл операциялары киреди:

- 1). Хәриплер хәм хәрип бирикпелерин көриў сезгиси/ анализаторы жәрдемінде танып алыў;
 - 2).Хәриплер хәм олардың бирикпелерин танып оқыў арқалы олардан хасыл болыўшы сеслер менен қатнасығын орнатыў;
 - 3). Грамматикалық белгилерди танып алыў, сөздің грамматикалық формаларын ой – пикиринде белгилеў хәм оларды грамматикалық структура бойынша бирлестириў;
 - 4). Гәптеги жәрдемши сөзлерди танып алыў, белгили мустақыл – тийкарғы сөзлерге олардың қатнасын байқаў хәм де оларды белгили структуралар пикирлеўинде бирлестириў; (Мысалы: абеңфейиллери қайсы фейилдің инфинитивине тийисли, қайсы мәхәлде турыпты;
 - 5). Үйренілгенмустақыл - тийкарғысөзлердіңмәнисинаңлапжетиў;
 - 6).
Бийтанысямасақоспасөзлердіңморфемаларынтаныпалыўхәмолардыпүтинсөзлертәризіндебайхаў;
 - 7). Грамматикалық белгилеринет қарай сөзлерди синтагматикалық топарларға пикирлеўинде бириктириў;
- Грамматикалық белгилерге таянып, рецептив тәризде гәптин қурылысын пүтинше көз алдына келтириў - пәмлеўЮ аңлаў;
- 9). Графикалық билдирилген гәптің интонациясы хәм пәтлерин сөйлеў процессинде түсинип алыў.

Айтылған операциялар әмелияты ўақтында оқылып атырған материалдың мазмуныда итибарда болады, өйткени оқыў техникасын ийелеў оқылып атырған тексттен мағлыўмат алыўға бағдарланады.

Оқыў техникасы түсиниги әдетте даўыслап оқыў менен байланысly, бирақ иштен оқыў арқалы да оқыў техникасы ўйрениледи.

Оқыу техникасын үйретер хэм үйрениуде төмендеги мәселелерге итибар бериу керек.

Биринши мәселе. Оқыу техникасы түсинигиниң көлеминде нелер киреди, уң дәслең, жазба/баспа хәриптиң сеске пикир – ойда өтиуи (хаслын айтқада, хәрип сестин жазыудағы шәртли белгиси), яғный хәриптиң сести шығарыуы материаллық – моддий хәдийсе болмастан, сөз менен суўретленетуғын тил материалы хәққиндағы қағыйда. Хәрқандайқағыйда - нәзерийбилим.

Соғанболаоқыу техникасы туўралыгәпкеткенде, хамийше дауыс шығармай оқыу нәзердету тылады.

Дауыспененоқылғанда айтылыу (талаффуз)

пайда болады. айтылыуда графикалық тымсалғатаяныу шәртемес.

Бирақ дауыс шығарыпоқыу – жазбатаянышқа гөре айтылыуғатән.

усы жағдайда хәрип (графика), сес (фонема)

хәмолардың зарабайланысы себепли пайда болатуғыноқылыу қағыйдасы машқала сынагезлесемиз. Графема көриу сезгиси,

фонемасөйлеу хәрекет сезгиси хәрекетименен байланыслы жағдайда қаратылытуғын тил хәдийселери болып,

оқылыу қағыйдасы пикир жүргизиу жолыменен белгилитәрипте билдиретуғынекин шиөним хәсыллар хәрип –

сесмина себетин билипалыудың сатластыру мақсетинде арнаулы белгилерди фон етикалық транскрипция тәризинде қолланамыз.

Транскрипция белгиси оқылыу қағыйдасының ңыңшам,

қолайлы формасы сапланады. Булл белги айтылыу хәмоқылыуда исленетуғын – қолланылатуғын сести билдиреди.

Екинши мәселе. Немис тили хәрип хэм хәрип бирикпелериниң қәсийетлерин толық қарағанымызда, онда қарақалпақ тилине сәйкес келетуғын хэм де пүтинлей парықланатуғын хәрип хэм хәрип бирикпелериниң бар екенлигин көремиз. (sch, tsch, ch, j, p, pf, зх.т.б.). Уқсас хэм парық ететуғын

хәриплердің оқылыуы арнаулы хәр биринің өзине тән шынығыулардың орынланыуын талап етеди.

Оқылыу қағыйдалары төмендегише тәрипленеди: даўыслы сеслердің түрли буўынлардакелиўи (ашық, қысқа, жабық, созылынқы), даяыссыз хәриплердің оқылыуы (n, s, t ..), даўыслылар бирикпеси (ei, au, eu...) (диграф), даўыссызлар бирикпеси (даўыссыз диграф) (pf, ts, th), даўыслы менен даўыссыз бирикпесинің оқылыуы, оқылмайтуғын даўыслы хәм даўыссыз хәриплер (h, e – die). Олар өз гезегинде қатар киши қағыйдаларды келтирип шығарады: h хәриби еки даўыслы хәриплердің ортасында келсе оқылмайды, оннан алдыңғы сес созылынқы оқылады.

Оқыўшы оқыў материалында келетуғын сөзлердің оқылыу қағыйдаларын избесизлилик пенен үйренгип барады. Оған сабақлықтағы шынығыулар, сөзликтеги сөз транскрипциясы, оқытыўшының түсиндириўи жәрдем береді.

Өтилген оқылыу қағыйдалары жәмлеўши кестелерде улыўмаластырылып, тәртипке салынып тәкирарланады.

Үшинши мәселе. Оқылыу қағыйдаларын үйрениўде қолланылатуғын сөзлер туўралы айтатуғын болсак, сөзликтеги сөзлерден тысқары, оқып атырғпн тилде болмаған сөзлер де кириў керек болып қалады. Оларды да оқыўды билген оқыўшы басқа сөзлер қатарында оқып билиўи тийис.

Бундай сөзлер сөзликтен тысқары (новокабуляр) лексика аты менен аталады. сөзлик – минимумға тийисли сөзлер сөйлеў хәрекетинің түрлеринде активлестириледи, новокабуляр лексик бирикпелер оқыў техникасы шынығыуларында гезлеседи.

Оқыў техникасы сөзлигин бир гәп пенен айтқанда: қағыйда бериў оқыўшының сөз байлығын кенейтириў усылы емес, бәлким оқыўшының сөйлеўинде (мысалы: оқыўда) гезлесетуғын сөзлердің оқылыуын алдынан өзлестирип алыў ушын зәрур методикалық материал. Оқыўшы қағыйда арқалы

хәр қандай сөзди – бийтаныс сөзди де оқыр алыў имканиятына ийе болады. Оқыў техникасы шынығыўына сөзди киритиў тек ғана қағыйданы билип алыўды нәзерде тутпайды, сөйлеўде пүтинлей қолланбайтуғын сөздің оқылыўын билиў шәрт емес. Егерде ол сөз қағыйдаға муўапық оқылмаса оның оқылыўы – транскрипциясы сөзлик китабынан табылады.

Төртинши мәселе. Тил үйрениўши сөзлер дизимини (устпе үст жазылған бирликлер жыйындысы) оқыў шынығыўларын орынлайды, алдын таныс, олардан соң бсөзлер бериледи. Бундағы көзленген мақсет, оқыўшы алдын таныс сөзди оқып соның тийкарында бийтаныс сөзди де оқый алатуғын көнликпелерди өзине қалиплестиреди. Микротекстти басқа биреўдин жәрдемисиз өз бетинше оқыў шынығыўдың басқа бир түри есапланады.

Оқыў қағыйдасынын жетекши принципы оқыўшы таза сөзди қағыйда тийкарында өзи оқыйды. Егер оқытыўшы оқып берсе оқыўшы тыңлап түсиниў шынығыўын орынлаған болады ямаса онда айтылыў көнликпеси раўажланады.

Бесинши мәселе. Оқыў техникасын үйретиў бойынша исленетуғын шынығыўлар фонетика, лексика, грамматикалар бойынша орынланатуғын шынығыўлар менен де толықтырылады, яғный айтқанда олардың пайдасы үлкен әҳмийетке ийе. Мысалға айтқанда, фонетикалық шынығыўлардан бири графикалық тимсалға таянып өткериледи бул да, сондай – ақ лексикалық, грамматикалық бирликпелерин үйретиўши шынығыўларды орынлағанда да оқыў техникасына итибар бериледи. сөйлеў процессинде оқыў техникасына дыққат бөлинбеслиги ушын оқылыўға тийисли хәр қандай қыйыншылық алдынан сапластырылыўы мақсетке муўапық келеди.

Текстти оқып болғаннан соң, қыйыншылыққа себеп болатуғын айрым сөз, гәп, абзацларды оқыў шынығыўы өткизилиўи мүмкин.

Әдетте шынығыў бир мәрте хәм түрли оқыў тапсырмалары менен қәлегенше орынланыўы мүмкин.

Оқыў техникасын үйретиўде айтып өтилгендей, оқыў қағыйдаларына сүйениў, оларды оқыўшылардың өзлестирип алыўлары, оқыў процессинде, оқытыўшысыз – үйде оқытқанды әҳмийети оғада үлкен.

Оқыў қағыйдаларын бериўде олардың шәрти, тәрипи, түрлери, көлеми, өзлестириў процессии менен байланыслы тәреплери хәм басқаларға итибар бериў керек. Оқыўшыға көп қағыйда берилсе оның ўақты да алынады, оқыўға кесентитийеди хәм де оқыў процессии әмелий емес нәзарияға айланып кетеди. Сөйлеў материалын өзлестириў көз қарасынан еки түрли қағыйда: улыўмаласқан хәм қағыйда - көрсетпе (инструкция) болып бөлинеди. Биринши материал сөйлеўде үйренілгеннен соң. Екинши үйрениў алдынан бериледи.

Қолланылыўы бойынша: 1). Вербал қағыйдалар (сөз жәрдемирде тәрипленеди); 2). Визуал қағыйдалар (сөз қатнасығысыз, яғный схема (кесте, символ; мысалы: S+P+Ovjltk) х.т.б); 3). Қағыйда – аналогия (сөз ямаса бирин бир белги жәрдемисиз оқыўшылар тәрепинен ыхтыярсиз ҳалда ямаса өзлериниң тил тәжрийбесине көре, белгили бир тил түсиниги хәм ызамлылықты билдириўши қағыйдалар). Мысалы: атлық фейил ямаса келбетлик сыяқлы атамада билдирилген түсиниклер ямаса гәпте сөз тәртиби, сөз жасалыў қағыйдаларын - хәдийселерди билдириўши шет тил ызамлылықлары.

Томенде оқыў көнликпелерин қәлиплестириўде берилиўин лазым тапқан айрым қағыйдаларды усынамыз:

1. b, t, g, d, f хәриплери анна тилиндеги сынарларындай оқылады.
2. d хәриби жабық буўында, яғный оның алды да бир даўыссыз сес беретуғын хәрип турса – t болып оқылады: und, sind, wird [unt, zint, vert] х.т.б.
3. 1). –s хәриби сөздиң басында, яғный пәт алатуғын буўында, оның басында турса z(z) болып оқылады: sauber, Sommer, sind, Sache, Sieu.a. [zaubər, ‘zimmər, zint, ‘zə:xə, zi:].

2). Егер пәтсиз буында, сондай –ақ сөздің ортасында келсе –s (с) болып оқылады: was, das, Wasser, wessen, Haus, Maus [vas, das, ‘vasər, vesən, ‘haus, ‘mausu. a.

3). Егер p,t хәриплеринен алдын тұрса ш (sh)болып оқылады. Statt, Sport, Spiegel, spielen, Stiefel, staat [Stat, ‘Sport, ‘Spi:gəl, Spi:lən, Sti:fəl, Sta:t] х.т.б.

3. sch - хәриплербирикпесиш (sh) болыпоқылады: schade, schauen, schon, schaufeln, schnell, schurze, schreiben [Sa:də, ‘Sauən, ‘Sö:n, ‘Saufəl, Snel, Syrtsə, ‘Sraibən] х.т.б.

4. ßхәрибис (с) болыпоқылады: daß, Straße, Strauß [das, Stra”sə, Straos] х.т.б.

5. v- хәрибияйрыморынлардаф (f), алайрыморынлардав(в) болып оқылады. Vier, Vater, Vetter, voll, vor, von [fi:r, ‘fa:tər, ‘fətər, fəl, fo:r, fo:n]; Votieren, Votum, vulgar, Vulram, Vokal [voti:ren, vo:tum, vulgar, vulkan, vo:kal] хәм т.б.

6. 1). Ch - хәриплер бирикпеси х болып оқылады: Dach, machen, Sache, Macht [dox, ma:xən, za:xə, maxt] u.a.

2). Ғдайлардакболыпоқылады: Charakter, Chaos, Chrom, Christin, Chor [karaktər, kaos, kro:m, ‘kristin, ‘ko:r] u.a.

3). Гейдеш(sh) болыпоқылады,
буллболсакөбинесешеттиллерденкиргенсөзлерде: Chef (Sef), Chefin (Sefin), Chevalier (Sevali:r), chiffrieren (Sif’ri:rən).

4). Буллхәриплербирикпесиниңч (ch) болыпоқылыўхалларыдагезлеседи. Chilene (tsile:nə), chilenisch (tsile:niS), Chip (tsip), Chips (tsips) хәмт.б.

7.1). схәрибикболыпоқылады.Cafe (kafe:), Casus (ka:sus), Clan (kla:n), clever (klever), Clown (klaon), Coca – Cola (kokako:la), Cocktail (kokte:l), College (ko’lez), Couch (kaots), Container (kon’te:nər), Cousin (ku’zi:n);

2). ц (ts) болыпоқылады: Cent (tsent), Casar (tse:zar);

3). ч (ch) болыпоқылады: Cello (tselə), Combalo (tsembalo), Cellist (tselist);

4). С (s) болыпоқылады: (senter), Centime (sati:m).

8. b - хәрибижабықбуындасөздіңизиндер (п)болыпоқылады: ab (ap), abziehen (aptsi:ən), abwerfen (apverfən) u.a.

9. 1). gхәрибисөздіңизиндежабықбуындак (к) болыпоқылады: Tag (ta:k), Weg (ve:k) u.a.

2). Интернационал, басқатиллерденкирипкелгенсөзлердеж (j) болыпоқылады: Ingenieur (inzenio:r), College (kole:з) х.т.б.

3). сөздіңақырындакелгендежумсақgболыпоқылады: billig (bilic), König (ko:nic), richtig (rictic), giftig (giftic).

10. ххәрибикс (ks) болыпоқылады: Text (tekst), Axt (akst), Max (maks).

11. 1). hхәрибисөздіңбасындакелгендех (h) болыпоқылады: haben (ha:bən), Hammer (hamər), Haus (haos), Himmel (‘himəl), hier (hi:r), Hund (hunt), Hut (hu:t), Huter (hu:tər), Hitze (hitsə), hupen (hu:pən), Nase (‘ho:ze) u.a.

2).

Дауыссызсөзденкейиниямасаекидауыссызсөзлердіңарасындатурсаһоқылмайды, оннаналдыңғытурғандауыссызсөзсізболыпоқылады: nehmen (ne:mən), gehen (ge:ən), sehen (ze:ən), fahren (fa:rən), Fuhrer (‘fy:rər), stehen (‘Ste:ən), ziehen (tsi:ən), sehnen (ze:nənzic), sehr (ze:r) u.a.

3). hхәрибитдауыссызхәрибинненкейинтурғандаақылмайды, бірақтсәлбасқашалай – партлауысыяқлыайтылады: Theater, Thema, Thematik, Thermometer, These, Theorie, Therapieu.a.

12. 1).

Дауыссызсөзшіғаратуғынхәриптерденсоңбирдауыссызсөзсізхәриптурсадауыссызсөзсізболыпоқылады: geben (ge:bən), sagen (za:gən), fegen (fe:gən), Flug (flu:k), Flur (flu:r) u.a.

2). Екидаўыслыбиржердекелсесозылыпбирсесболыпоқылады: saat (za:t), Staat (Sta:t), Boot (bo:t), Beet (be:t), Beere (be:rə) u.a.

3). Егердаўыслысесберетуғынхәрипжабықбуўындакөбинесөзлердиңизинде, сондай–ақ,пәтсизалдқосымталарындакелгендежүдәқысқаоқылады, хәттеайтылыўдаоншамабилинбейди, сезилмейди: malen (ma:lən⁰), sagen (za:gən), nehmen (ne:mən), lichen (‘la:xən), schaffen (Safən), begabt (be’gapt⁰), verbringen (fər’bringən), befreien (bəfraiən) u.a.

4).Ie хәриплербирикпесисозылынқыг (i:)болыпоқылады, еоқылмайды: die (di:0, sie (zi:), ziehen (tsi:ən), Frieden (fri:dən) u.a.

5). Ei хәриплербирикпесияй (ai) болыпоқылады: mein (main), dein (dain), sein (zain), Freiheit (fraihait), sauberkeit (zaobərkait), schneiden (Snaiden) u.a.

6). Eu, au хәриплербирикпелериойболыпоқылады: heute (xoite), deutsch (doits), Hauser (hoizər), Bäume (boime) u.a.

7). Ai, ay,eu бирикпелеридаей (ae)болыпоқылады: Mai (mae), Bayern (baern), Meyer (maeər) u.a.

8). А қарақалпақтилиндегт а’ сыяқлы

u, o гәпдеаннатилимиздегисеслерсыяқлыоқылады: Übung, uber, Ol, olen, ofter.

9).Айрымсеслердиңрустилиндежоқлығынанжақынғадейинкөпсөзлернадурьсок ылып, надурьсайтылыпкелди. өйткени,

бизиңтилимиздерустилиарқалыаўдарылған, өгирилгенеди: Heinrich Hein – ГенрихГейне,дурьсыХайнрихХайне, Humboldt –

ГумбольдтбдурьсыХумбольдт, Reichl –рейхлбдурьсыРайхл, Hamburg дегенди Гамбург, дурьсы Хамбург, Mein дегендиМейндурьсыМайн, Hans дегенди Ганс, дурьсы Ханс х.т.б.

Сөзлер өзгертіліп айтылып келинди, енди мустаққылықтан өзлеримизден аўдармашы – дилмашлар жетисип шығып сол меншикли сөзлерди соло тилде қалай айтылса солайынша айтыў хәм жазыў имканияты туўдырылып атыр.

Жоқарыда келтирилген қағыйдаларды немис тили кабинети жазып – стопа етип илдирип қойса да, ямаса оқыўшылар көширип алсада болады. Я болмаса хәр бир класста өтетуғын оқыўлығы хәм айтылыўы қыйын болған сөзлердиң кестелер ислеппе те пайдаланыўға болады. Ямаса хәр бир класста оқылыўы тийис болған, бағдарламаға киритилген сөзлер үстпе – үст қатар етип жазылып илдирип қойсада оқыўшыларға әхмийетли жәрдем болыўы мүмкин. Мысалға:

bin	art	Schirm	Fisch	Ort	immer	Wolf
bist	warf	Schipper	Ochs	Wort	Zimmer	Wolle
ist	Bett	Schippe	Nacht	Fuss	Nimmer	zart
sind	Tisch	Lorm	Bett	Tisch	Text	Arzt
Arm	Sicht	Zwang	tritt	Schritt	Zwech	Wunsch
Wurm	Wurst	Wuchs	Wuchs	Burg	Wucht	Wulst

Сыяқлы сөзлерде транскрипциясы менен де, сондай ақ онысыз да, ана тилиндеги аўдармасы менен де, онысыз да жазып илдирип қойыўға болады. Егер хәр бир класс ушын айрым – айрым жазылса да әхмийети үлкен болыўы сөзсиз.

Жоқарыда келтирилген қағыйдалардан хәр бир класстың өзине сәйкес келетуғын таңлап алынады. Алдынғы классларда үйренилген қағыйдалар бойынша кейинги классларда да таза сөзлердиң оқылыўына жәрдем етеди, яғный оқып кетебереди.

Қулласы, оқыў техникасы көнликпесин пайда етиўде қолланылатуғын оқылыў қағыйдаларын билиў арқалы оқыўшы тексте гезлестиретуғын ҳәр қандай мәниси таныс ямаса бийтаныс сөзди өз бетинше оқый алыўы тәмийинленеди.

Мектеп тәжирийбесинде өз дәлил – исбатын тапқан аўызеки сөйлеўдиң алдың үйренилиўи принципине бай биринши жылы оқыўшылар тыңлаў, сөйлеў, жазыў, оқыў менен немис тилин үйренеди. Екинши жылы аўызеки сөйлеўден соң оқыў ҳәм жазыў келеди. Оқыў техникасын үйретиў усы шараятқа қарап өзгертириледи – сәйкеслестириледи. Шараят өзгерсе оқыў техникасын үйретиўде де басқа усыллар пайда болады. Мысалы: биринши жылы аўызша өзлестирилген сөзлердиң оқылыўы ҳәм жазылыўы үйретилсе, кейинги жыллары алды менен оқып сөзлерди өзлестирип, оннаң соң оларды аўызеки сөйлеўде қоллаў мақсетке муўапық келеди.

Оқыў техникасын үйретиўде “анализ - синтез” ҳәм де “сөзди пүтин ҳалында оқыў” методлары улыўма тән алынған ҳәм кең тарқалған. Олардан тысқары “сес - ҳәрип” ҳәм “буўын” методларынан да пайдаланады.

Оқығанда пәмленген, түсинилген графикалық белгилер сөйлеўдиң мәни билдириўши бирлиги сыпатында пүтин сөзге пикирде бириктириледи. Көриў – тыңлаў – ҳәрекет байланысы пайда болады. Сөзди бөлинбес бирлик сыпатында – тәрзинде графикалық тымсалы оқыўда анализ – синтез етиледи. Соның менен бир ўақытта айтылыў бирлиги ретинде сөз емес, бәлким буўын болып табылады.

Жоқарда айтылғанларға таяна отырып, пүтин сөзди, ҳәрипти, буўынды оқыў техникасы бирлиги етип қабыл алыў усынылып келинеди. Бырақ олар арасында парықты аталып өтилиўи керек. Мысалы: Сөзди пүтинше оқыў оқыўшылар үйренетуғын барлық лексикалық бирликлерди жекбе – жек үйретиўди, яғный оларға 200-300 ҳәм оннан да артық рет күш ҳәм ўақыт

сарыплауы талап етеди. Хәрипти жалғыз оқытуы болса хәр бир сөзди хәриплеп оқыуға алып келеди.

Бууындар оқыу хәм бир уақытта сес – хәрип таллауынан пайдаланыу ең макул метод есапланады. Ауызеки сөйлеуде алдын ийелеу шараятында – жағдайында оқыу техникасын өзлестириу сөздиң пүтин тымсалынан оны сес – хәрип тыңлауына хәм соңынан синтез етиуге өтиу болып табылады. Бундай оқыу “анализ - синтез” методы атамасы менен таныс (ажыратыу, бөлеклерге бөлиу, мысалы: бууындарға, хәриплерге, морфемаларға хәм бириктириу, пүтин халына келтириу).

Немис тилин үйрениуде бууын методы (бууынлап оқыу емес), көбирек қолланылыуы, яғный, дауыслы хәриплердиң төрт бууын түрінде оқылыушынықтырылады (ашық, жабық, жарым ашық, жарым жабық).

Оқыу шынығыуларынан тысқары оқылыу қағыйдалары да берилип барылады. Қағыйда презентациясы, бир тәрептен, лексикалық материалдың көлемине (еки хәм оннан артық мысал болыуы) хәм екиншиден, усы түсиндирилип атырған материалдың қәсийетине – өзгешелигинебайланысly. Мысалға: -е хәрибиниң сөз ақырындағы бууында оқылмайтуғынлығын бирден түсиндириу: mahen [ma:xən], sagen [za:gən]. Оның ана тилимиздеги сөзлердиң ақырғы бууындардың айтылыуына қарши келиуи. Өйткени ана тилимиздеги сөзлерде ахырғы бууын пәт алады.

Егер с (s) хәриби оқылыуының қай бири гезлесе, сол тууралы айтылады. Мысалы: з, с, ш, басқаша оқылыуы уақытта сыр сақланады, өйткени ондай сөзди оқыушы ели көргени жоқ. Сөздиң жазба формасы усынылыуы менен қағыйда шығарылады, қағыйдадан сыртқы сөзлер пүтинише оқыла береді. Тил тизиминде қағыйдаға сәйкес келетуғын сөз жалғыз өзи келсе уақытша қағыйдасыз оқып турыла береді. Екинши мысал пайда болғанан соң улыумаластырылып қағыйда шығарылады. Қағыйда оқыу техникасын ийелеуде тезлестиретуғын усыл болып табылады.

Дәслепки сабақларда (ауызша сөйлеуді рауажландырыуға) сөзді пүтин халында оқытып турылады, қағыйдаға сәйкескелетуғын мысаллар – сөзлер шыққанан соң тез де улыўмаластырылады, яғный қағыйда бериледи. Ендиги барлық сөзлер уқсаслық тийкарында оқыла береди. Биринши жыл оқыў жылында хәриплердиң немисше аты емес, бәлким сес – хәрип тәрзинде, яғный қайсы сести билдирсе, сол сес бенен хәрип айтылыўы қабыл етилген. кейиншелик алфавитте айтылыўы да үйретиледи, алдын транскрипция, яғный сөздеги хәрипти билдириўши сес белгиси, кейиншелик толық сөз транскрипциясы ислетилиўи мүмкин: *ist, bist, Kind u.a.*

12. Оқыуды үйретиу шынығыулары

Илимий дереклерде оқыуды үйрениу бойынша ислеу шығылған ҳәм кең тарқалған шығыуыңыулардың түрлери бар. 1). Текст пенен ислеу басқышлары; 2). Оқыу түрлери; 3). Оқыу техникасы ҳәм мазмуны менен байланыслы шынығыулар.

Биринши топарға киретуғын шынығыулар лексик – грамматикалық бирликлерди өзлестириу бойынша жүргизиледи ҳәм олар таярлау басқышына киреди. Оларға төмендегилерди айтыу мүмкин: 1). Сөзди тыңлау ҳәм сес қурамын үйрениу (сөз гәпте ямаса жеке өзи усынылады); 2). Оқытыушы немис тилинде атын атамаған нәрсени көриу; 3). Оқытыушы немис тилинде айтып атырған ҳәрекетти орынлау: *Komm an die Tafel!*; 4). Айтылған сөзлерден темаға тийислисин табыу; 5). Сөздің тәрипинен оқып мәнисин аңлап алыу; 6). Түбир ҳәм дөренди сөзлерди айрым – айрым жазыу; 7). Сөзлерди алфавит тәртибинде жазыу; 8). Сөзди ҳәрип бойынша таллау; 9). Белгили сөз қайсы сөз шақабына тийисли екенлигин анықлау; 10). Гәптеги көп мәнили сөзлерди танып алыу; 11). Оқылып (түсинилип) атырған тексттен үйренилип атырған грамматикалық қубылысты анықлау; 12). Таза грамматикалық материалды таныс ҳәдийселерден парықлау; 13). Оқылған грамматикалық қубылыстың атын айтыу; 14). Гәпти грамматикалық тәрептен тваллау (атлық фейил.); 15). Оқытыушы айтқан грамматикалық қубылысты гәпте қоллау; 16). Грамматикалық материалды системаластыруу (*Präsens, Perfekt, Imperfekt, starke Deklination, schwache Deklination*); 17). Суўретти *Präsens*те қоллап суретлеу; 18). Тийисли грамматикалық қубылыстықолланып сорау – жуўап етиң; 19). Гәплердеги фейиллерди басқа мәхәлге қойып айтың; 20). Гәплердің бетин өзгертирип жазың, ҳ.т.б.

Текстти оқыу басқышында болса төмендегидей шынығыулар исленеди: 1. Тексттің мазмуны менен танысу; 2. Текст абзацын гәппе –гәп оқыу; 3. Сонғы

абзацтағы персонаждың грамматикалық шахсын өзгертип оқыў; 4. Гезектеги абзацтың фейил мәхәлин өзгертип оқыў; 5. Оқытыўшы текстке сәйкес болмаған сөзди айтады, оқыўшы тексттен туўрысын табып оқыйды; 6. Тексттиң мазмунын гезеклесип айтыў; 7. Тексттиң мазмуны бойынша оқыўшылар бир – бири менен сораў – жуўап ислеў.

Текст үстинде ислеўдиң үшінши басқышында өзине тән шынығыўлар диалогсматериаллардан пайдаланып сөйлеў шынығыўлары исленеди; 2. Таза оқыў. Сөйлеў ўезияты бойынша тексттен пайдаланып сөйлеў; 3. Диалог сөйлеў шынығыўларын орынлаў. Тексттиң қәсийетине қарай түсингенликти тексериў шынығыўлары (аўызеки хәм жазба) исленеди.

Екинши классификацияға гөре оқыўшылар танысыў, үйрениў хәм бақлаў оқыўға тийисли шынығыўлар ислеиди .

Танысыў оқыў шынығыўларына төмендегилер киреди: 1. Тексттиң улыўма мазмунын түсинип сораўларға жуўап бериў; 2. Оқытыўшы тексттеги айрым мағлыўматты атайлап өзгертирип айтады, оқыўшылар тексттен туўры мағлыўматты айтып береді; 3. Тексттен алдынғы сораўларға жуўап табыў; 4. Оқытыўшының пикирин испатлаўшы дәлиллекрди тексттен таўып айтыў х.т.б.

Үйрениў оқыў дәяиринде текст мазмунын толық түсиниўге қаратылған шынығыўлар орынланады: 1. Текстти көз жуўыртып оқып шығыў; 2. Дыққат пенен үйрениў, түсинип жетиў; 3. Түсингенликти тексериўушын тексттиң айрым орынларын ямаса толығынше жазба аўдарыў; 4. Сораў – жуўап шынығыўын орынлаў х.т.б.

Бақлаў оқыў ўақтында басқа түрлердеги оқыўға қосымша төмендеги шынығыўлар усынылады:

1. Үш – төрт минут даўамында текстте гәп не туўралы екенлигин анықлаў; 2. Тексттен пәлен нәрсе туўралы айтылған орынларды таўып оқыў; 3. Газетадан пәлен мақаланы таўып оқыў хәм т.б.

Үшінші классификация бойынша оқыу шынығыулары еки тайыпада орынланады: 1). Тил материалын басқаша айтқанда, сөйлеу хәрекет көрсетиу усылларын өзлестириуға хәм; 2). Текстеги мағлыұмат – хабарды пәмлеу, аңлап жетиу усылларын ийелеуға қаратылған шынығыулар.

Тил хәдийселерин оқыу процессинде үйрениу шынығыулары: 1). Сөзди жазыу (көриу тимсалын пайда етиу) хәм оқыу; 2). Орфографиялық белги бойынша сөзлерди топарлап оқыу; 3). Хәриби түсирилип қалдырылған сөзлерди толықтырып жазыу хәм оқыу; 4). Диктантларжазыухәмоқыу; 5). Белгилибирхәриптиөзишинеалғансөзлердиоқыу; 6). Пәленсесли – дауыслысөзлердиоқыу; 7). Қысқажәмсозылынқыдауыслысеслисөзлердиоқыу; 8). Свалыстырылғансөзлертиққатарыноқыу; 9). Бирқағыйдалысайкелетуғынтанысямасабийтаныссөзлердиоқыу; 10). Сөзбириқпелериноқыу;и 11). Гәплердиоқыу; 12). Кишитексттиоқыухәмт.б.

Графемаларды (хәрип хәм хәрип бириқпелерин), сөз, сөз бириқпелери, гәп, микроконтекстти класс тахтасынан, дәптер ямаса китаптан хәм тарқатпа материалдан оқыу мүмкин.

Оқыудан хабар – мағлыұмат алыу шынығыулары: 1). Тексттен көрсетилген тәрәпин ажыратыу (тийкарғы идеясын, қайсы бир мағлыұматын, белгили пәкитти тауып оқыу; 2). Айтылған (оқытыушы айтқан) мәселелерди айдынластыратуғын орынларын табыу; 3). Ыақыялар (персонажлар) арасындағыбайланысты ашық мақсетинде оқыу; 4). Мазмунның басланыу хәм тамамланыу орынларын анықлау ушын оқыу; 5). Оқыған жерин тәриплеу, айтып бериу; 6). Жасырылған мазмун подтекстиң билиу, түсиниу үшін оқыу хәм т.б.

Тийисли сөзлерди табыу, фейил мәхәлин анықлау, таяныш гәплерди белгилеу, сөз хәм бириқпелерди алмастырыу, бир неше гәплерди бириктириу сыяқлы тил материалына тән болған шынығыулар да орынланады.

Сөйлеу шынығыларында көргизбелилик, сюжетли суўретлер, фланелеграф (тахтаға жабысатуғын материалдан исленген суўрет) сыяқлыларды кең пайдаланыў мүмкин.

Қулласы, оқыўды үйретиўде тил (лексикалық, грамматикалық, айтылыўға тийисли)көникпелерин пайда етиў шынығыўлары хәм сөйлеў билим көникпелерин (оқыў, тыңлаў, сөйлеў, жазыў) өстириў шынығыўлары орынланады.

Оқыўды үйрениў хәм оқыў көникпелерин қәлиплестириў хәм раўажландырыў тийетинде пайдаланылатуғын бир неше текстлерди усыныўды мақул көрдик. Бул текстлерди оқыўшылардың билимин, жасын, қызығыўшылығын есапқа ала отырып түрли классларда, яғный түрли класс оқыўшылары ушын қолланыў мүмкин. Текстлерди таңлаў хәм қолланыў оқытыўшының өзине байланысly.

1. Wir sind wieder in der Schule

Die Sommerferien sind zu Ende. Die Schuler kommen aus den Lagern nach Hause/ viele Kinder verbringen den Sommer in den Lagern in Taschkent, in Fergana und anderen Gebieten unseres Landes. Dort ist es sehr schön. Es ist nicht so heiß. Überall sind Gebirge, Flüsse.

Die Kinder baden, liegen in der Sonne, gehen ins Gebirge. Jetzt kommen sie froh nach Hause. Sie spielen im Hof und helfen der Mutter und dem Vater zu Hause. Sie arbeiten im Schulgarten, in Farmen.

Heute ist der erste September. Die Schuler gehen wieder in die Schule. Das neue Schuljahr beginnt. Die Schuler sind froh. Alle lachen lustig. Die Schuler stehen noch im Schulhof.

Es klingelt. Das neue Schuljahr beginnt. Der Deutschlehrer kommt in die Klasse. Der Lehrer sagt: “Guten Morgen!” Die Schuler antworten: “Guten

Morgen!” der Lehrer fragt: “Wer fehlt heute?” “Niemand fehlt heute. Alle sind da.” – antwortet Schuchrat. Er hat heute Klassendienst. Die Deutschstunde beginnt. Die Schuler lernen jetzt in der Klasse 5. Sie lesen, schreiben, sprechen und rechnen. Dann singen sie lustige Lieder. Heute haben sie Karakalpakisch, Englisch, Mathematik und Singen.

2. Der Herbst ist da

Es ist September. Der Herbst ist da. Im Herbst ist alles reif. Die Bauern haben viele Arbeit. Die Schuler helfen bei der Arbeit. Sie arbeiten auf dem Feld. Alles ist weiß. Die Jungen und die Mädchen sammeln Baumwolle. Sie arbeiten auch im Schulgarten. Die Schuler pflücken Weintrauben, Äpfel, Birnen und Pfirsiche.

Die Äpfel sind rot. Die Birnen und Pfirsiche sind gelb. Die Weintrauben sind grün und Schwarz. Die Schuler arbeiten fleißig.

Aber das Wetter ist im Herbst nicht immer gut. Bald ist das Wetter schlecht. Es scheint die Sonne nicht. Es ist nicht warm. Es regnet. Es ist windig. Die Vogel singen nicht laut. Im Garten sehen wir keine Blumen. Die Bäume sind nicht grün, sie stehen gelb und bunt.

Überall liegen die Blätter. Die Schüler sind in der Schule, sie lernen fleißig.

3. Meine Lehrerin

Ich bin Schuler. Ich lerne in der Schule, in Nukus. Ich lerne in der Klasse 5^a.

Meine Schule ist groß und schön. Wir gehen in die Schule. In der Schule lerne ich Deutsch, Russisch, Geographie, Mathematik.

Ich lerne Deutsch gern. Alle Schuler lernen Deutsch gern. Meine Deutschlehrerin heißt Gulajim SABIROWNA. Sie spricht Deutsch sehr gut.

Wir machen alles zusammen. Die Schuler gehen in die Schule und sie geht in Schule. Die Schuler kommen in die Klasse und sie kommt auch in die Klasse.

Sie sagt deutsch: "Guten Tag, Kinder!"

Wir antworten: "Guten Tag, Gulajim Sabirowna!"

Sie fragt viel, wir antworten viel. Wir antworten immer gern.

Meine Freunde bekommen Briefe aus Deutschland. Ich become auch Briefe aus Bonn. Meine Brieffreundin heißt Vinetta. Sie schreibt viel. Ich habe sie eingeladen.. im Sommer kommt sie in Nukus an.

4. Unsere Wopnung

Wir leben in Nukus. Das ist die Hauptstadt unserer Republik. Die Stadt ist groß. Hier sind viele Straßen und H□user.

Ich wohne Nawoistraße 18, Wohnung 11. Unser Haus ist groß. Das Haus hat viele Wohnungen. Unsere Wohnung ist sehr schön. Hier ist unsere Wohnung. Wir haben drei Zimmer. Ein Zuimmer ist groß, zwei Zimmer sind klein. Die Zimmer sind schön, aber wir lieben besonders das große Zimmer. Hier arbeiten der Vater, die Mutter und die Schwester.

Sie sitzen, lesen und schreiben. Das große Zimmer ist sehr schön. Hier stehen ein Tisch, ein Schreibtisch und vier Stühle. Der Tisch ist braun. Der Schreibtisch ist auch braun. Die Stühle sind rot.

Rechts an der Wand steht ein Schrank. Im Schrank stehen viele Bücher. Das ist unser Bucherschrank. Wir lieben Bücher und lesen viel und gern.

Links an der Wand steht ein Sofa. Meine Schwester liebt es sehr. Sie sitzt heute am Schreibtisch und arbeitet. Sie liest und schreibt. Sie macht ihre Hausaufgaben.

Der Vater arbeitet auch gern im großen Zimmer. Auch heute sitzt er an einem Tisch. Er liest und schreibt viel. Er ist Lehrer von Beruf und arbeitet schon viele Jahre in der Schule. Er liebt seine Schuler und die Schuler lieben ihn.

Meine Schwester und der Vater sitzen zusammen im großen Zimmer und arbeiten.

5. Silbenspiel

Es lautet. Der Lehrer kommt in die Klasse. Alle Schuler stehen auf. Die Stunde beginnt.

Der Lehrer sagt: "Kinder, heute spielen wir". "Wir spielen in der Stunde?" fragt Polat. "Das ist fein! Was spielen wir dann? Spielen wir Schach?"

"Wir spielen heute ein Silbenspiel", sagt der Lehrer. "Ein Schuler nennt ein Wort. Aber nennt von dem Wort nur die erste Silbe. Schnell bildet ein anderer Schuler ein Wort mit dieser Silbe". Ein Schullerruft tra-, und ein anderer sagt schnell, tragen. Dann ruft er "die Schu-", und ein dritter Schullersagt "die Schule".

Das Spiel beginnt. Danijar ruft: "das En-", und Gulja sagt schnell: "das Ende". Dann ruft Gulja: "der Ho-", und Sevintsch sagt: "der Horer". Juldus ruft: "kom-", Kundus sagt: "kommen". Sie ruft: "die Pau-" und Ilham sagt schnell: "die Pause". So geht das Spiel weiter.

6. Else kocht Eier

Else war noch klein. Abersie half ihrer Mutter gern bei der Arbeit. Eines Tages sagte die Mutter zu Else: "Koch Eier zum Frühstück!"

"Wie kocht man Eier?" fragte Else.

Die Mutter antwortete : “Man nimmt ein Ei, legte es in heißes Wasser und kocht es drei Minuten. Dann ist das Ei fertig”.

Else kochte fünf Eier. Dann setzten sich die Mutter und Else an den Tisch und frühstuckten.

“Else, warum sind die Eier so hart?” fragte die Mutter. “Ich sagte dir doch, ein Ei muß man nur drei Minuten kochen”.

“Aber Mutti”, sagte Else, “ich hatte doch fünf Eier. Und fünf mal drei ist funfzehn.

7. Der kluge Hund

Einmal fand ein Arzt auf der Straße einen kleinen Hund. Der Hund hatte ein krankes Bein. Der Arzt nahm der Hund in seine Wofnung und heilte das kranke Bein. Bald war der Hund wieder gesund und lief fort.

Eines Tages horte der Arzt ein Kratzen an seiner Tur. Er offnete die Tur. Herein kam der kleine Hund und hinter ihm ein anderer kleiner Hund. Der andere Hund heulte sehr. Er hatte auch ein krankes Bein. Der Arzt l□chelte. „Du bist ein kluges Hundchen“, sagte er. Er heilte auch den kranken Hund.

8. Das gute alte Pferd

In einem Dorf war ein altes Pferd. Dieses Pferd liebte die Kinder sehr. Sie spielten oft neben dem Pferd. Das gute alte Pferd stand dann ganz still und ruhig.

Eines Tages lief auf einer schmalen Gasse ein kleines Kind umher. Da kam durch diese Gasse das alte gute Pferd. Es zog einen Wagen. Das kleine Kind sah das Pferd nicht und kam beinahe unter die R□den. Das Pferd aber faßte sanft das Kind mit den Z□hnen am Kleidchen und brachte es zu einer Bank an einem Hofter. Dann ging das Pferd ruhig weiter. So rettete das kluge Pferd das kleine Kind.

Zehn kleine Freunde

Es war einmal ein kleiner Junge, der hieß Sjao Zin. Sjao Zin lebte in China.

Sein Vater ging früh morgens zur Arbeit in eine große Fabrik. Seine Mutter ging auf das Feld. Sjao Zin blieb aber zu Hause. Er hatte keine Arbeit. Das gefiel ihm gar nicht. Sjao Zin wollte auch arbeiten.

Er ging in den Garten. Dort lagen viele große und kleine Steine. Sjao Zin sammelte die Steine. Er brachte sie an das Flußchen und warf sie hinein. Dann kam er in den Garten zurück und machte dort Beete. Die Beete waren fertig, und Sjao Zin pflanzte dort Blumen.

Nun war Sjao Zin fertig und freute sich sehr. Er wusch sich die Hände und ruhte im Schatten eines Baumes aus.

Abends kam der Vater zurück und fragte Sjao Zin: „Wer hat denn den Garten in Ordnung gebracht?“ Sjao Zin antwortete: „Zehn kleine Freunde haben mir geholfen“.

Auch die Mutter kam vom Feld zurück und fragte: „Wer hat denn die Beete gemacht?“

Sjao Zin antwortete: „Zehn kleine Freunde haben mir geholfen“.

„Wo sind sie denn deine zehn kleinen Freunde?“ fragten die Eltern.

„Hier sind sie“, sagte Sjao Zin und zeigte ihnen seine Hände. „An jener Hand sind fünf Freunde“.

9. Der Rabe und der Fuchs

Der Rabe fand eines Tages ein Stück Käse. Er flog damit auf einen hohen Baum. Dort wollte er den Käse in Ruhe verspeisen.

Da kam der Fuchs vorbei. Er sah den Käse und wollte ihn gern haben.

„Guten Tag, lieber Freund“, sagte der Fuchs dem Raben. „Was für ein schöner Vogel du doch bist! Wie herrlich sind deine Federn! Ist deine Stimme auch so schön?“

Dem Raben gefiel das sehr. Er öffnete den Schnabel und sang: „Krah, Krah!“

Da fiel dem Raben der Kase aus dem Schnabel. Der Fuchs fing den Kase auf und fraß ihn.

10.Ein Rezept

Vor zweihundert Jahren konnten die meisten Bauern noch nicht lesen und schreiben. In Bauernhäusern gab es oft keine Bücher, keine Tinte, kein Papier.

Einmal kam ein Bauer mit seinem Wagen und zwei Pferden in die Stadt und hielt vor der Apotheke. Er nahm eine schwere Zimmertur vom Wagen und trug sie in die Apotheke.

Der Apotheker war sehr erstaunt und fragte: "Guter Freund, was willst du mit der Zimmertur? Ich bin Apotheker. Der Tischler wohnt drei Häuser weiter links". Da antwortete der Bauer: "Meine Frau ist krank". Der Doktor ist bei ihr gewesen und wollte ihr eine Arznei verschreiben. Er bat mich um Tinte und Papier. Im ganzen Haus gab es keine Tinte, keine Feder, kein Papier, nur ein Stück Kreide. Da hat der Doktor das Rezept mit Kreide an die Zimmertur geschrieben. Bitte, seien Sie so gut und geben Sie mir die Arznei für meine Frau.

Schreiben Sie den unbekannten Text ab und übersetzen Sie in die Muttersprache.

11.Ein kluger Arzt

Herr Kramer kommt zum Arzt und klagt über Schmerzen am Fuß. Der Arzt fragt ihn: "Was haben Sie denn gemacht? Der Fuß ist ja ganz dick"

"Ach, Herr Doktor, auf dem Wege vor meinem Haus liegt ein großer Stein. Über den bin ich gestolpert."

Der Arzt holt ein Fläschchen mit Arznei aus dem Schrank und tropfelt dem Kranken einige Tropfen ins Auge.

"Was machen Sie denn, Herr Doktor" wundert sich Herr Kramer. "Ich habe doch Schmerzen am Fuß, nicht an den Augen".

"Zuerst müssen wir die Augen behandeln," sagt der Arzt ruhig.

"Wenn Ihre Augen gesund sind, stolpern Sie auch nicht wieder über einen großen Stein"

12.Hunger ist der beste Koch

“Die Suppe schmeckt mir nicht. Ich will sie nicht essen”, sagte die kleine Elli zu ihrer Mutter und legte den Löffel auf den Tisch. “Schmeckt dir die Suppe nicht? Nun, dann iß sie nicht! Ich habe aber keine andere Suppe”, sagte die Mutter. Sie setzte sich an den Tisch und aß allein.

Nach dem Mittagessen ging die Mutter mit Elli in den Gemusegarten. Dort arbeiteten sie einige Stunden. Spät am Abend kamen sie nach Hause zurück.

Die Mutter stellte wieder zwei Teller mit Suppe.

Die Suppe schmeckt mir viel besser als die andere!” sagte das Mädchen und aß mit großem Appetit.

Da lachte die Mutter und sprach: “Mein Kind, das ist dieselbe Suppe, die Suppe von heute Mittag. Jetzt schmeckt sie dir besser, denn du hast heute viel gearbeitet. Von der Arbeit bekommt man Hunger. Hunger ist der beste Koch”.

13.Einigkeit macht stark

Ein Bauer hatte sieben Söhne, die oft streit miteinander hatten. Dabei vergaßen sie die Arbeit. Ihr alter Vater, der den Zankt und Streit seiner Söhne miterlebte, rief sie eines Tages zu sich, um ihnen an einem Beispiel die Folgen zu zeigen, die ihre Uneinigkeit habtn kann.

Als sich die Söhne versammelt hatten, reichte er ihnen sieben Stäbe,

„Dem, der dieses Bündel Stäbe zerbricht, zahle ich Hundert Taler“. Einer nach dem anderen bemühte sich, jedoch vergebens.

„Das ist nicht möglich“, sagten sie und gaben dem Vater ein Bündel Stöbe zurück.

„Und doch“, erwiderte der Vater, „Nichts ist leichter als das!“ Er löste das Band, mit dem die Stöbe zusammengehalten wurden, nahm einen Stab nach dem anderen und zerbrach jeden einzelnen ohne große Mühe. „Ja“, riefen die Söhne, „so ist es natürlich leicht, so bringt es jeder fertig!“

„Daran meine Söhne, sollt ihr immer denken“, sagte der Vater. „Wenn ihr fest zusammenhaltet, wird euch niemand besiegen können. Wenn ihr aber uneinig seid, so wird es euch so gehen, wie den Stöben, die hier zerbrochen auf dem Boden liegen. Einigkeit macht stark“.

Die Söhne verstanden die Mahnung des Vaters, und von diesem Tage gab es zwischen ihnen keinen Streit mehr.

15. Freundschaftsdienst

Zu einem alten Araber kamen drei junge Leute und sagten ihm: „Unser Vater ist gestorben. Er hat uns siebzehn Kamele hinterlassen und im Testament verfügt, daß der Älteste die Hälfte, der Zweite ein Drittel und der Jüngste ein Neuntel der Kamele bekommen soll. Jetzt können wir uns über die Teilung nicht einigen; übernimm du die Entscheidung!“

Der Araber dachte nach und sagte: „Wie ich sehe, habt ihr, um gut teilen zu können, ein Kamel zu wenig. Ich habe selbst nur ein einziges Kamel, aber es steht euch zur Verfügung. Nehmt es und teilt dann, und bringt mir nur, was übrigbleibt.“

Die drei jungen Leute bedankten sich für diesen Freundschaftsdienst, nahmen das Kamel mit und teilten die achtzehn Kamele nun so, daß der Älteste die Hälfte- das sind neun, der Zweite ein Drittel- das sind sechs, und der Jüngste ein Neuntel- das sind zwei Kamele, bekam. Zu ihrem Erstaunen blieb, als sie ihre Kamele zur Seite

geführt hatten, ein Kamel übrig. Dieses brachten sie, ihren Dank erneuernd, ihrem alten Freund zurück.

16. Der gute Freund

Heini und Fox waren gute Freunde. Heini spielte immer mit Fox. Heini ging in die Schule, und Fox begleitete ihn. Fox lief immer neben Heini.

Eines Tages bekam Heini von seiner Mutter eine neue schöne Mutze. Heini freute sich sehr über die Mutze.

Auf dem Weg zur Schule wollte ihm ein großer Junge die Mutze wegnehmen und fortlaufen. Heini erschrak sehr und begann zu weinen.

Was aber machte unser kleiner Fox? Er stürzte sich auf den bösen Jungen. Dieser bekam Angst und mußte die Mutze zurückgeben. So half der gute Hund seinem Freund.

17. Arbeit macht das Leben süß

In einem Dorf lebte ein Mädchen. Das Mädchen hieß Gulajim. Sie war noch klein. Sie war sechs Jahre alt. Sie hatte Eltern und auch einen Opa Murat ata. Ihr Großvater war schon alt. Er war 70 Jahre alt. Gulajim liebte ihren Großvater. Er liebte die Enkelin auch.

Murat ata hat einen Obstgarten. Dieser Garten war groß. In dem Garten wuchsen viele Bäume und Blumen. Die Blumen waren schön: rot, gelb, weiß, blau, grün. Die Bäume waren hoch.

Der Großvater arbeitet immer im Garten. Er arbeitet im Garten heute und gestern arbeitete er im Garten auch. Er machte Beete. Er machte diese Beete gern. Er pflanzte hier Blumen.

Einmal arbeitete Murat ata wieder im Obstgarten. Gulajim fragte ihn: „Opa, was machst du da?“ Der Großvater antwortete: „Ich pflanzte hier einen Apfelbaum“.

„Aber dieser Apfelbaum ist sehr klein, er gibt doch lange keine Äpfel, aber du bist schon alt“, sagte das Mädchen.

„Ja, meine Liebe“, antwortete Murat ata, „Heute ist dieser Baum klein. Er gibt keine Äpfel. Aber es kommt ein Tag und der Apfelbaum gibt Äpfel. Deine Eltern, deine Bruder, deine Schwestern, deine Freunde und du essen diese Äpfel gern. und für mich ist es auch wichtig. Arbeit macht das Leben süß“.

18. Ein Traum ist nötig

Ein Ziel zu haben, ist natürlich wichtig. Alles beginnt aber mit einem Traum. Alles, was der Mensch hat. Zuerst hat er doch davon geträumt. Darum sind die Träume, meiner Meinung nach, unbedingt nötig im Leben eines Menschen.

Mich, zum Beispiel, macht mein Traum stark, lebensfreudig. Ich träume vom Frieden auf Erden, denn nur dann sind die Menschen glücklich, haben bequeme Wohnungen, das schöne Essen, viele Bücher zu Hause. . Ich träume davon, dass die Menschen sich wie Mutter, Vater und Kind verstehen, dass sie alle eine Familie sind.

Selbstverständlich muß man für den Frieden kämpfen: an der gesellschaftlich – nützlichen Arbeit teilnehmen, ein gebildeter Mensch sein, Fremdsprachenerlernen. Und in all dieser Arbeit hilft mir mein Traum.

19. Ohne Plan geht es nicht

Es ist klar: Träume und Lebensziele sind wichtig. Doch ohne Plan geht es nicht. Nach einem Plan kann man alles rechtzeitig machen und mehr erfahren, erlernen.

Ich, zum Beispiel, habe einen schon zusammengestellt. Um mein Lebensziel zu erreichen und Zootechniker zu werden.

Erstens muß ich viele Bücher lesen, in erster Linie über die Tiere.

Zweitens muß ich die Tiere beobachten, nicht war? Darum besuchte ich den Zoo und verreise in den Ferien aufs Land, zu meiner Oma. Bei ihr im Garten steht unter einem Baum ein Kaninchenstall. Ich will die Kaninchen fotografieren. Fotografieren lernen ist der dritte Punkt meines Planes. Meine Fotos sind noch nicht besonders gut. Aber ich schaffe (mache) es unbedingt. Ich schaffe alles, dem ich habe einen genauen Plan.

20. Wie Gerd „gesund“ wurde (nach Gunter Feustel)

Es war an einem Mittwoch. Die Schuler der siebenten Klasse standen in der großen Pause im Schulhof. Alle sprachen aufgeregt durcheinander.

-Seid doch ruhig! – rief B□rbel.

- Ich muß euch etwas Wichtiges sagen. – Es wurde still. Alle sahen B□rbel an.

-Die alte Mutter Beudler hat gestern Holz bekommen. Es liegt auf dem Hof. Wie meint ihr, wollen wir ihr nicht heute nachmittags das Holz s□gen?

-Das geht nicht! Heute ist Schulerversammlung! – rief Horst.

Aber B□rbel gab nicht nach.

-Wenn wir singen, spielen oder basteln, dann macht ihr alle mit. Aber einer alten Frau helfen, - das wollt ihr nicht!

Alle sprachen durcheinander. Nur Gerd sagte nichts. Endlich wurde beschlossen, die Schuler der siebenten Klasse gehen am Nachmittag zu den alten Mutter Beudler.

Der letzte Stunde began. Da stonte Gerd leise. Dietmer, der neben ihr saß, sah ihn an.

-Au, ich habe Zahnschmerzen! – sagte Gerd.

Als sie aus der Schule ramen, erz□hlte er jedem von seinen Zahnschmerzen.

Am Nachmittag waren alle Schuler der 7. Klasse vor dem Haus der Mutter Beudler. Nur einer fehlte: Gerd.

Dann began die Arbeit. Sie war schnell getan. Mutter Beudler freute sich sehr, als ihr Holz endlich im Hof lag. Die M□dchen und Jungen waren stolz auf ihre Arbeit.

Als sie nach Hause gingen, sahen sie Gerd. er spielte im Garten.

-So einer Faulenzer, - sagte Dietmar böse.

Die Schüler sahen bald, daß Gerd wichtig ein Faulenzer war. Niemals fehlte er, wenn die Gruppe wanderte, bastelte oder ins Kino ging. Aber als die Schüler Altstoffe sammelten, bekam er Halsschmerzen.

-Wir müssen mit ihm sprechen, - meinte Horst.

Am nächsten Morgen sagte Dietmar zu Gerd:

-Du, Gerd, am Mittwoch sammeln wir Altstoffe, komm endlich einmal mit!

-Nun gut! – antwortete Gerd.

2. Am Dienstag sprachen Ulla und Dietmar mit den Gruppenleiter. Er sagte zu ihnen:

-Am Mittwoch gibt es für alle eine Überraschung.

Eine Überraschung? Was konnte das sein? Bald sprach die ganze Gruppe davon. "Wieder eine Aktion!" – dachte Gerd.

Der Mittwoch kam. Gerd saß mit einem Schal um den Hals auf seinem Platz. Er hatte wieder Halsschmerzen.

Am Nachmittag waren alle gekommen. Gerd fehlte natürlich wieder. Alle warteten auf eine Überraschung.

Der Gruppenleiter kam. Er hielt die gelbe Eintrittskarten in der Hand.

-Die Altstoffe sammeln wir in der nächsten Woche, sagte er. Heute fahren wir in die Stadt und gehen wir in den Zirkus.

Das war wirklich eine Überraschung. In einigen Minuten waren alle fertig.

Es wurde ein schöner Nachmittag. Noch am nächsten Morgen sprachen alle davon.

-Was? Ihr wart gestern im Zirkus? – fragte Gerd erstaunt. Davon wußte ich ja gar nichts!

-Ja! Es war prima! Wir haben Tiger und Elefanten gesehen. Sie waren ausgezeichnet dressiert!

-Das ist gemein von euch! – rief Gerd böse. Ich dachte, ihr wolltet Altstoffe sammeln.

-Und deine Halsschmerzen? – Als Bärbel das gesprochen hat, lachten alle laut.

Gerd setzte auf seinen Platz und bekam rote Ohren. Gerd schämte sich.

Жуўмақлаў

Биз өзимиздиң жазба жуўмақлаўшы қәсиплик жумысымызды сөйлеў хәрекетиниң төрт түринен бири болған оқыўға, яғный оқыўшыларды немис тилинде оқыўға үйретиў хәм оларда оқыў көникпелерин қәлиплестириў хәм раўажландырыўға бағышладық.

Немис тилинде оқыўды үйрениў улыўма билим бериў мектеп оқыўшылары ушын жуўмақлаўшы әмелий мақсет есапланады. Тәлимилиминененшуғылланыўшылароқыўтүсинигин: графикалық қоддағы хабарды оннан пүтинлей парықланатуғын кодға, яғный сес кодына өткизиў процесси деп атайды. Оқыўшыларға мазмун (текстне туўралы екенлиги) хәм процесс (иштен ямаса даўыслап оқыў) үйретиледи. Мағлуўматты 0- хабарды жазба тексттен алыўға қаратылған сөйлеў хәрекетиниң түри оқыў болып табылады (Ж.Жалалов).

Хәзирги даўирде оқыў адамның күнделикли руўхый азық – билим алыў хәрекетиниң усылы болып табылады.

Илимий – техникалық хәм де басқа да хабарлар тийкарыннан оқыў арқалы өзлестириледи. Оқыўшы шет тилиндеги сабақлық, текстлери, оқыў китабы, ғалаба қурал хабарларын оқып, тили үйренилип атырған мәмлекеттиң турмысы, мәденияты, тарийхы, әдебияты, үрип – әдетлери сыяқлылар менен жақыннан танысады. Оқыўдың шахсты тәрбиялаўдағы әҳмийети оға да үлкен. Халқымыз әдеп – икрамлив, билимли, интеллигент адамларға хәўес етип «оқыған», деп баха бериўи бийкарға емес.

Оқыўдағы итийкарғы мақсет тек оқып кете бериў емес, бәлким оқыған тексттиң мазмун мәнисин түсиниў, билиў, оны сөйлеў хәрекетиниң басқа түрлеринде көнликпе сыпатында қолланыўдан ибарит.

Оқыў көнликпеси үш «қырлы» хәрекет болып, сөйлеў бирлигиниң көриў тимсалы, оның сөйлеў хәрекет тимсалы хәм де мәнисенен қуралады. Үшеўин билип алыў оқыў көнликпесиниң пайда болғанынан дерек береді. Тексттиң

мазмұны билим хәм көнликпе арқалы түсиниледи, аңланады. Сонлықтан оқыў көнликпеси әмелий мақсет етип қойылған.

Рецептив сөйлеў хәрекеті саналатуғын оқыўды үйретиўдеги тәлим бериў ў азыйпаларынан бири оның психофизиологиялық механизмлерин қәлиплестириў болып табылады. Бул механизмлерге антиципация (алдынан пәмлеў, аңлаў) шама менен шамалы пәмлеў, мантиқлы пәмлеў – түсиниў механизмлери киреди. Бул жерде гәп сөзлерди, олардың структурасын, мәнисин пәмлеў – түсинип жетиў туўралы баратырғаны белгили. Оқыўды үйретиўде, оның процессинде активлик үлкен роль роль ойнайды. Сөздин графикалық образын билиў, аңлаў ушын оған эталон болған ядтағы сөз менен ушырастырыў ушын да, сондай – ақ басқа моментлерде де оқыўшыдан активлилик, исшенлик талап етиледі.

Оқыўды үйретиўде арнаўлы принциплер болып оларға хәмийше әмел етиў талап етиледі:

- 1). Оқыўды үйретиў сөйлеў хәрекетиниң бир түрин үйретиў деп қаралыўы керек;
- 2). Оқыўды үйретиў билиў процесси сыпатында шөлкемлестириледі;
- 3). Оқыўшылардың ана тили хәм екинши тилде топлаған оқыў тәжрийбелерине сүйениледі;
- 4). Оқығанды түсиниў ушын оқыўшылар үйренилип атырған тил структурасы қәсийетлерин ийелеп, оларға тийкарланған ҳалда жумыс алып барылады;
- 5). Оқыўды үйретерде тек ғана рецептив емес, сондай-ақ репродуктив хәрекетте қатнасып есапқа алынады;
- 6). Оқыў сөйлеў хәрекеті түри сыпатындағы функцияны атқарар екен, оның әмел етиў усылларын оқыўшылар өзлестирип алыўлары тийис.

Оқыў ушын, оқыў техникасы ушын текст тийкарғы оқыў материалы, мәнбе – дерек саналады. Текст графикалық хәм де аудиотекст болыўы мүмкин. Текст оқыўшылар ушын «мағлыўмат – хабар склады» хызметин атқарады. Оннан пайдаланыў дәрежеси оқыўшының өзине байланыслы, оқыўшы жол – жорық, көрсетпе бериў менен жәрдемлеседи.

Текст орта улыўма билим бериўши мектеп оқыўшыларына арналған тематика догирегинде сөйлеў темалары бойынша шегаралап бериледи. Текст шынығыўдың материалы болып, бир ўақыттың өзинде ол оқыў ушын да материал болады.

Текстлер оқыўшының билимине, жасына, қызығыўшылығына сай болыўы, тәрбиялық характерге, дуньяға қарасын кегейтиўде, турмыс тәжирийбесин артырыўға тийисли болыўы менен бирге илимий тәрәптен сыпатлы болыўы керек.

Оқыўдан козленген мақсет бойынша оқыў үш түрге бөлинеди: танысыў оқыў, үйрениў оқыў хәм бақлаў – байхаў оқыў.

Оқыўшылар барлық оқыў түрлерин үйрениўде зәрүр деп табылған көнликпелер менен қуралландырылады. ондай көнликпелерге тил материалын түсиниў, мазмун келтирип шығаратуғын үлкен сөйлеў бирикпелерин жәмлеў, сөзлердиң – гәплердиң мәни қатнасықларын орнатыў, тексттиң мазмунын түсинип жетиў хәм т.б.

Оқыў көнликпелерин пайда етиўде тексттен алдын оқыў процессинде, оқыўдан кейин исленетуғын арнаўлы шынығыўлар орынланыўы тийис.

Оқыў техникасын үйретиў оқылған материалдың мазмунын ийелеў ушын тийкар жаратады. Бул жағдайда қандай хәриплер қандай сес береді, ана тили менен уқсас хәм де парықланатуғын хәриплердің сеске айланыўы хәм т.б. Бул бағдларда айрым хәриплердің сеске айланыў кестеси ислеп шығылып оннан орынлы пайдаланыў, сондай – ақ усы көз – қарастан исленетуғын шынығыўлар фонетика, грамматика хәм лексика бойынша орынланатуғын шынығыўлар менен толықтырылып барылыўы есапқа алыныў тийис.

Оқыў техникасын үйретиўде оқыў қағыйдаларына сүйениў, олардан пайдаланыў да үлкен әҳмийетке ийе. Өйткени, оқыўшы көплеген оқыў шынығыўларын үйрениўде оқытыўшысыз ислеиди, ондай жағдайда қағыйда – көрсетпелери пайдаланыўы мақсетке муўапық болады. Биз жумысымызда оқыў – оқылыўы қағыйдаларынан бир неше түрин бердик. Бул қағыйдаларды немис тили кабинетинде көринетуғын жерде жаздырып қойып пайдаланыўға да болады.

Оқыў техникасын үйретиўде «анализ - синтез» (ажыратыў, бөлеклерге бөлиў, мысалы: буўынларға, хәриплерге, морфемаларға бөлиў хәм бириктириў, пүтин халына келтириў) , хәм де «сөзди пүтин халында оқыў» методлары улыўма тән алынған хәм кең тарқалған. Олардан тысқары «сес хәрип» хәм «буўын» методларынан да пайдаланылады.

Оқыўды үйретиўде шынығыўлар ҳәм олардың дурыс орынланыўы үлкен әҳмийетке ийе, шынығыўларсыз оқыўға үйретиў қыйын мәселе. Оқыўды үйретиўде қолланылатуғын шынығыўлар тийкарынан: 1). Тест пенен ислеў басқышлары; 2). Оқыў түрлери; 3). Оқыў техникасы ҳәм мазмуны менен байланыслы шынығыўлар болып үшке бөлинеди. Ҳәр бир басқыш бойынша исленетуғын арнаўлы шынығыўлар бар, биз оларды өз жумысымызда кең ҳәм айрым орынларын мысаллар менен баян етип көрсеттик.

Сонда-ақ, биз оқыў текстлерине қойылатуғын талапларды есапқа ала отырып, оқыўшылардың қызығыўын арттырыўшы, өй-өрисин раўажландырыўшы, мийнетке үйретиўши, дослық ҳәм Ұатанды сүйиў сезимлерин оятыўшы, деп билген текстлерден жыйырма текст келтирдик, олардан өз бетинше оқып пайдаланыўға болады.

Жумыс кирисиў, тийкарғы бөлим, жуўмақлаў ҳәм пайдаланылған әдебиятлар дизиминен ибарат, сондай-ақ текстлер қосымша түрде берилген.

Пайдаланылган әдебиятлар дизиими

1. ДридзеТ.М.Проблемычтенияв свете информативно- целевого подхода к анализу текста. Вкн.:
Проблемысоциологииипсихологиичтения. М.: Книга, 1975.
2. ДридзеТ.М. Языкисоциальнаяпсихология. М.: Высшая школа, 1980.
3. ДридзеТ.М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации. М.: Наука, 1984.
4. JalolovJ. Chettilin o'qitishmetodikasi. Tashkent. 2012, 253 - b.
5. КлычниковаЗ.И.Психологические особенности обучения чтению на иностранном языке. 2 – изд., М., Просвещение,1983, 6 –б.
6. Очерки методики обучения чтению на иностранных языках под редакцией И.М.Бернака и В.А. Бухбиндера. Киев: Высшая школа, 1977, 11 – стр.
7. Основы методики преподавания иностранных языков.Под ред. В.А.Бухбиндера, Штраусса В. Киев, 1986, 263-264 стр.
8. ФоломкинаС.К.Методика обучения чтению на английском языке в средней школе. Докторская диссертация. М., 1974.
9. ФоломкинаС.К.Обучение чтению (текст лекций по курсу «Методика преподавания иностранных языков»), М., МГПИИЯ, 1980, х.т.б.
10. WestM. Generre Service List of English Words. London, Longmans.1957.